

est orare: Nequaquam; etsi maxime cum aguntur, fortes sunt, & admodum efficaces orationes. Neque etiam si exaudiendus non es, cessare debes ab oratione: nam oratio debetur domino & a digno, & indigno. Orauit publicanus, & exauditus est. Et quomodo etiam prius dixisset Iacobus: Orate pro inuicem; ὁπως ἰαθῆτε, ut sanemini: si solum iustorum esset orare deum, & non etiam peccatorum qui infirmi sunt, & egent spiritali sanitate: Licet enim indignus sis qui preces fundas; ille tamen dignus est quem omnis creatura precetur. Et daemones peccati sunt apud Marcum, & aliquatenus a domino exauditi sunt. Non ergo indignitatem tuam, non te ipsum; sed illius dignitatem, sed ipsum attende. Et te quantum potes imò quantum dat tibi gratia (nam nihil ex te sine gratia potes) te ipsum precando humilia. Et quicumque sis, deum precare. Et etiam si potes, non ex te, sed ex deo deprecare, mente spiritu dei acta. Hoc enim δέησις ἐνεργουμένη designare uideat, ut tum nihil agas, sed agaris, ut Elias, ut Eliseus, & prophetae, & apostoli. Sed hoc fortasse rarum dei munus est. Decima monitio:

42. Fratres mei, si quis ex uobis errauerit a ueritate, & conuerterit quis eum: scire debet quoniam qui conuerterit peccatorem ab errore uiae suae, saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum. Quamplurimis modis a ueritate errare possumus: sed maxime si a fide desciscimus, aut ab euangelicae doctrinae puritate. In qua re magnopere nitendum est, in fide & charitate fratrem liberare ab errore, quem si liberas, & ad uiam uitae reducis, id est, gratia dei in te; non solum illum liberas, & animam eius a peccatis, a morte saluas, id est salutis causa es, sed et tuam, & operis multitudinem peccatorum. Quid enim ex nobis ipsis sumus, nisi ingens pelagus peccatorum? Sic enim hoc charitatis opus in fratrem deo est acceptum. Quod quidem tam sanctae & tam a deo acceptae charitatis munus & officium, & nobis in alios, & alijs in nos largiri dignetur CHRISTVS dominus, totius charitatis largitor & infusor, inhabitator, & in nobis operator. Cui cum aeterno patre & spiritu sancto omnis honor, gloria, & gratiarum actio in sempiterna secula. Amen.

COMMENTARII IN EPISTOLAM IACOBI CATHOLICAM, ad dei gloriam & honorem, finis.

EPISTOLA BEATI

PETRI APOSTOLI PRIMA.

CAPVT PRIMVM.

Petrus apostolus IESV CHRISTI, electis [aduenis] dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, & Bithyniae, secundum praescientiam] dei patris [in sanctificationem] spiritus, in obedientiam

& asperisionem sanguinis IESV CHRISTI, gratia uobis & pax multiplicetur. Benedictus deus & pater domini nostri IESV CHRISTI, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in

ANNOT.

Peregrinis, incolis, ἰδιώταις
διμοίσι.

Prænotione, προγνωσις.
in sanctificatione, περ, ἐν
ἀγιασμῷ.

nos in spem uiuam per resurrectionem I E S V
 C H R I S T I ex mortuis, in hæreditatem incorru-
 ptibilem & incontaminatam, & immarcessibilem,
 conseruatam in cœlis [in uobis,] qui in [uirtute] dei
 3 custodimini per fidem in salutem paratam reuelari
 in tempore nouissimo. In quo [exultabitis] modi-
 cum nunc si oportet contristari in uarijs tentationi-
 bus: ut probatio uestræ fidei multo preciosior auro
 † quod per ignem probatur, inueniatur in laudem,
 & gloriam, & honorē in reuelatione I E S V C H R I-
 S T I, quem cum non uideritis diligitis, in quē nunc
 quoq; non uidentes creditis, credentes autem [exul-
 tabitis læticia] inenarrabili & glorificata, reportan-
 tes finem fidei uestræ salutem animarum uestrarū.
 De qua salute exquisierūt atq; scrutati sunt prophe-
 tæ, qui de futura [in uobis] gratia prophetaue-
 runt, scrutantes in quod uel quale tempus significa-
 ret [in eis] spiritus C H R I S T I, [prænunciatis] eas
 quæ in C H R I S T O sunt passiones, & [posteriores
 glorias,] quibus reuelatū est quia non sibimetipsis,
 [uobis] autem ministrabant ea quæ nunc nunciata
 sunt uobis per eos qui euangelizauerunt uobis † spi-
 ritu sancto misso de cœlo, [in quem] desiderant an-
 4 geli prospicere. Propter quod succincti lumbos
 mētis uestræ, sobrii, [perfecti,] sperate in eam quæ
 offertur uobis gratiam [in reuelationem] I E S V
 C H R I S T I, [quasi] filij obedientiæ non configurati
 prioribus ignorantia uestræ [desiderijs:] sed secun-
 dum eum qui uocauit uos sanctū, ut & ipsi in omni
 conuersatione sancti sitis, quoniam scriptū est: San-
 5 cti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et si patrem
 inuocatis eum qui sine acceptione personarum iudi-
 cat secundum uniuscuiusq; opus, in timore, incola-
 6 tus uestri tempore cōuersamini. Sciētes quod nō
 corruptilibus auro uel argēto redēpti estis de uana
 uestra cōuersatione [paternæ traditionis,] sed pre-
 cioso sanguine quasi agni immaculati C H R I S T I et
 incōtaminati, præcogniti quidem ante mundi con-
 stitutionem, manifestati autem nouissimis tempori-
 bus propter uos qui per ipsum [fideles estis in deo]
 qui suscitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, ut

F

pro uobis, ad uos, εἰς ὑμᾶς
 potentia, δυνάμει.

exultatis, ἀγαλλιᾶσθε.

† quod perit, et, τὸ ἀπολα-
 λυμένον, καὶ.

exultatis gaudio, ἀγαλλιᾶ-
 σθε χαρᾷ.

in uos, ad uos, εἰς ὑμᾶς.

quæ erat in eis, τὸ ἐν αὐτοῖς.
 protestans, πρὸς ἑαυτὸν
 προμαρτυροῦμενος.

quæ post has essent gloriæ,
 τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.
 uobis, ἡμῖν. † in, per, ἐν.

in quæ, εἰς ἃ.

perfecte, τελείως.

in reuelatione, per, ἐν ἀπο-
 καλύψει. ὡς tanquam.

cōcupiscētis, ἐπιθυμίας.

à patribus tradita, πατρὸ
 παραδότος.

creditis in deum, πιστεύου-
 τας εἰς θεόν.

7 fides uestra & spes esset in deo. [Animas uestras castificantes in obedientia charitatis,] in fraternitatis amore † [simplici] ex corde inuicē diligite [attentius:] renati nō ex semine corruptibili, sed incorruptibili per uerbum dei [uiui & permanentis] in æternum. Quia omnis caro, ut [foenum,] & omnis gloria eius tanquā flos foeni. Exaruit foenum, & flos eius decidit. Verbum autē domini manet in æternum. Hoc est autem uerbum quod euangelizatum est [in uos.]

Animabus uestris purificatis in obedientia ueritatis † per spiritum, τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἁγνιστέες ἐν τῇ ὑπακοῇ καὶ ἀληθείᾳ διὰ πνεύματος. † sine simulatione, ἀνυπόκριτον puro, καθαρότερον. † propensius, intensius, ἐκτενέως. uiuum & permanentem anceps, sed rectius sic, propter sequentia, ut referatur ad uerbum. gramen, χόρστος, & infra. ad uos, uobis, ὑμᾶς.

COMMENTARIUS IN PRIMUM CAP.

4.7.2. PETRVS apostolus aduenas & peregrinos fideles tam ex Iudæis, quod per id intelligitur, citra finem primi capituli huius, scientes quod nō corruptilibus auro uel argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditionis, quæ nimirū intelligenda est lex Moyſi & patrum, quæ ex gentibus, per id cap. secundo: Qui aliquando non populus dei, nunc autem populus dei, non consequuti misericordiam, nunc autem misericordiam consequuti. Qui sparsim habitabāt Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam & Bithyniam. de quibus in actis apostolorum legitur. Erant autem Hierosolymis habitantes Iudæi, uiri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. Et subditur: Parthi, et Medi, & Elamitæ, & qui habitāt Mesopotamiam, Iudæā, & Cappadociam, Pontum, & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptū, & partes Libyæ. Et subinde peracto sermone Petri, adiungitur: Et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria milia. Ergo incolas illarum regionum hoc pacto sancte salutatur Petrus:

1. Petrus apostolus IESV CHRISTI electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ & Bithyniæ secundum præscientiā dei patris in sanctificationē spiritus, in obedientiam & asperſionē sanguinis IESV CHRISTI: gratia uobis & pax multiplicetur.] Gratiam quæ desuper est, iustitiam fidei, & pacem illam scilicet quæ exuperat omnem sensum, quæ est securitas remissionis peccatorum, salutis & hæreditatis æternæ in CHRISTO & per CHRISTVM (hæc enim præstat firma fides in ipsum) illis optat per patrem, per filium, per spiritum sanctum. Per patrem, qui sua uoluntate elegit eos in prænotione et præfinitione æterna: ut intelligant non sua uoluntate, non sua scientia ad CHRISTVM uenisse, ad quem nemo uenit nisi pater traxerit illum, etsi sua ipsorum tractui obedierit uoluntas. Per spiritum sanctum, qui sanctificauit eos, ne putent sanctificationem suam esse humanam, & operibus legis eis obuenisse. Per filium, qui asperſit eos sanguine suo (cuius baptismus est signaculum) qui sanguine testamenti æterni abluit peccata eorum, & redemit redemptione æterna ad obedientiam fidei, ut pure, sancte, & in spiritu obediāt legi CHRISTI, sancto dei euangelio: quandoquidē ad hoc ipsum nouam & spiritualem in filio dei, imò in patre, in filio, & in spiritu sancto adepti sunt regenerationē. Pro qua re Petrus apostolus magnificas deo gratias agit, erigens spem eorum ad præmia uitæ cœlestis ac æternæ, dicens:

2. Benedictus deus & pater domini nostri IESV CHRISTI, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem uiuā per resurrectionem IESV CHRISTI ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam & inmarcessibilem

marcessibilem
idem in
cunda na
nascimur
regni co
seruus in
per secun
bertatem
gratiæ ill
in compr
spem uiu
tentem &
efficacem
ri sumu
ptibiles
& uire
resurre
missus
resurre
quæ uer
fecit, sed
litem n
per fidei
dibus n
pta refe
debet n
trus ho
In qu
ut prob
in laud
non ui
exulta
tem an
qui de f
pus sign
sunt pal
uobis au
zauerūt
Cum ex
curricul
nibus, a
hilomin
betur, ter
nostri I
nibus, &
deamus,
autem
lus uidit
æterna,

marcessibilem, conseruatam in cœlis in uobis, qui in uirtute dei custodimini per fidem, in salutem paratam reuelari in tempore nouissimo.] Hæc regeneratio secunda natiuitas nostra est in filios dei (Nam ex deo patre, & filio, & spiritu sancto nascimur) sine qua serui manemus, & ad hæreditatem summi patris, hæreditatem regni cœlestis, hæreditatem æternæ uitæ nunquam peruenire ualemus. Non enim seruus manet in domo in æternum. Sed qui per eum et in eo uere sunt liberi, quos per secundam natiuitatē filius à peccati seruitute diaboli & inferni liberat, & in libertatem filiorum dei adserit. O quàm benedictus summus pater, quot & quantæ gratiæ illi agenda, ac infinitæ bonitatis suæ cogitatione, quod per magnam, imò incomprehensibilem & immensam misericordiam suam regenerari nos uoluit in spem uiuam, non tepidam, non frigidam, non mortuam quæ non est spes, sed calentem & feruentem charitate, & per utriusq; dilectionis opus maxime uiuam atq; efficacem, quæ spe, per fidem & spiritum CHRISTI, certo speramus, atq; securi sumus nos possessuros hæreditatem uitæ immortalis, cohæreditatem incorruptibilem, incontaminatam & immaculatam, immarcessibilem, semper uigentem & uiuentem: quæ cōseruatur nobis in cœlis. Nec hanc aliter speramus, quàm per resurrectionē IESU CHRISTI à mortuis, hoc est, ideo quia ipse resurrexit, præmissus à patre, ceu certissimum & uerissimum pignus nostræ ad illam hæreditatē resurrectionis, glorioso corpore & anima resumptis ac hypostaticis cōiunctis, quæ uerissime complebitur in nouissimo die. Id opera nostra, id bonitas nostra non fecit, sed immensa dei patris misericordia. Ad hanc uitam & plus quàm beatam salutem non nostra uirtus custodit nos: sed sola uirtus dei plus quàm summe boni per fidem, ut illum solum attēdamus, & ex illo pendeamus, illi iugiter in totis cordibus nostris per gratiam quidem sui spiritus gratias agamus, & omnia illi accepta referamus. Et huius etiā rei cognitio dū hic ad breue tempus uaria patimur, debet nobis esse magna, imò maxima consolationis occasio, quod subiungit Petrus hoc pacto:

3 In quo exultabitis modicum nunc si oportet cōtristari in uarijs tentationibus, ut probatio uestre fidei multo preciosior auro quod per ignē probatur, inueniat in laudem & gloriam & honorem in reuelatione IESU CHRISTI: quem cum non uideritis, diligitis. In quem nunc quoq; non uidentes creditis: credentes autē exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei uestre, salutem animarum uestrarum. De qua salute exquisierūt atq; scrutati sunt prophætæ, qui de futura in uobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod uel quale tempus significaret in eis spiritus CHRISTI, prænunciāns eas quæ in CHRISTO sunt passiones, & posteriores glorias: quibus reuelatum est quia nō sibi metipsis, uobis autem ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt uobis per eos qui euangelizauerūt uobis, spiritu sancto, misso de cœlo, in quæ desiderāt angeli prospicere.] Cum expedit, & patimur dura, aduersa & tristia hoc exiguo nostræ mortalis uitæ curriculo: probationes sunt nostræ fidei, quæ uarijs tentationibus, id est afflictionibus, aduersitatibus probata, multo preciosior est auro quod corrumpitur, & nihilominus igne probatur. Nonne igitur par est ut fides res usq; adeo preciosa probetur, tentetur, examinetur: ut inueniatur ad laudem, gloriam & honorē domini nostri IESU CHRISTI, cum in maiestate ueniet, cum reuelabitur cunctis hominibus, & omnis eum uidebit oculus. Quem cum nunc corporali intuitu non uideamus, diligimus: in quem, cum eum non nisi fide cernamus, credimus. Ex fide autem exultabimus gaudio ineffabili & glorificato, gloria quidē quam nec oculus uidit, nec in cor hominis ascendit, adipiscētes finem fidei nostræ, quæ est uita æterna, salus æterna animarum nostrarum. Quam salutem & quod, & quale esset

Ioan. 9.

Es. 46.

tantæ salutis tempus, prophetæ spiritu sancto afflati prænunciante afflictiones, persequutiones & carnis mortificationes in CHRISTO, & quæ eas sequerentur gloriæ, perquisierunt, & diuino responso acceperunt quod non suo, sed alio tempore euenirent, cum ueniret ille qui erat expectatio gentiũ, cuius mysteria mundo euangelizarentur, nõ humano sensu, sed spiritu sancto de cœlo misso: quæ tanta sunt, tam digna, tamq; sublimia, ut etiam in eis desiderent angeli prospicere. O quàm miseri sunt qui hanc gratiam, hanc nouam euangelij lucem, hanc uitæ æternæ doctrinam non suscipiunt. Quomodo igitur in hac noua gratia non exultabimus, non die ac nocte meditabimur, cum secundum eam non nostro, sed spiritu CHRISTI uiuemus, quam angeli dei uerã dei laudem adfectantes, multo desiderio uidere cupiunt, & in qua solatia sumunt: Et ideo illos paratos esse & bene animo affectos ad suscipienda tantæ gratiæ beneficia, magnanime & in spiritu gratiæ adhortatur Petrus dicens:

- 4 „ Propter quod succincti lumbos mentis uestræ, sobrii, perfecti sperate in eam
 „ quæ offertur uobis, gratiam in reuelatione IESU CHRISTI, quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantia uestræ desiderijs: sed secundum eum qui uocauit uos sanctum, ut & ipsi in omni cõuersatione sancti sitis, quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.] Qui renes & ilia corporis succingunt, id aut indicium est castitatis, modestiæ, & omnimodæ pudicitia, aut promptitudinis uigilantiæ, & solliciti animi ad quippiam exequendum. Sic succingere lumbos mentis: est mētem esse castam, modestam, sobriam, insuper & accinctam ad prompte obediendum ijs quæ sunt fidei, gratiæ, & ad perfecte sperandum in gratiam CHRISTI, quæ per euangelium nobis annunciat, ad finem usq; mūdi cum reuelabitur dominus noster IESVS CHRISTVS filius dei. Et sic accincti mento debent esse fideles ad prompte obediendum & perfecte sperandum in omni uerbo & promissionibus ipsius, quibus promittit remissionem peccatorum, iustificationem, hæreditatem regni cœlestis, & uitam æternã in æternitate gloriæ per ipsum: ne incidant in desideria carnis & immundiciæ, secundum quæ uiuebāt homines, & uiuunt secundum primam generationem, & cum legem CHRISTI ignorant, & fidem tantæ gratiæ non sentiunt, uiuere etiam debent secundum eum qui eos uocauit, qui sanctus est, imò sanctus sanctorum, & in omnibus operibus suis sancti, cum & in Leuitico scriptum sit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, ut non tam ipsi quàm CHRISTVS & spiritus eius uiuat in ipsis. Et ut tales simus, aut tales esse totis uotis aspiremus, duo præcipue sunt, quæ nos debent mouere. Quorum primum est:

Leuit. xix.
 C. xx.

- 5 „ Et si patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum uniuscuiusq; opus: in timore incolatus uestri tempore conuersamini.] Nam nisi sancti simus, quomodo audebimus inuocare in necessitatibus nostris summum patrem, qui iudicat unumquemq; secundum opera eius, sine ulla personarum acceptione: Ideo toto tempore huius præsentis uitæ, totum studiũ, tota sollicitudo nostra esse debet ad pie & sancte uiuendum, cum timore in charitate & fide deum reuerendo, quod uerbum dei et doctrina euangelica uel sola præstat. Secundum subdit Petrus, dicens:
- 6 „ Scientes quod non corruptibilibus auro uel argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditionis: sed precioso sanguine quasi agni immaculati CHRISTI & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus propter uos qui per ipsum fideles estis in deo qui suscitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriã, ut fides uestra & spes esset in deo.] Secundum ergo, quod nos ad hanc puritatem & uitæ sanctimoniam monere

monere debet, est cogitatio precij redemptionis nostræ, qua redēpti sumus à uanitate mundi conuersatione, alij à iugo & dura legis seruitute, & omnes à tyrannide carnis, peccati, & mortis: alij ab idolorum & dæmoniorum nefando cultu, & non rebus corruptibilibus uelut auro, argento, & similibus, sed precioso sanguine domini nostri IESU CHRISTI regis nostri, dei nostri, qui pro nobis immolatus est uelut agnus immaculatus & incontaminatus, sed super omnem immolationē & sacrificium semel, à mundi initio ad finem usq; mundi cōsummans omnia, credentibus in eū quod tantæ bonitatis sit pater, & tantæ acceptationis sacrificij filij sui. Quod mysterium ab æterno cognitum & definitum est, & reuelatū in nouissimo mundi statu, in ultima ætate quæ cœpit à CHRISTI aduentu, & extenditur ad mundi usq; consummationem. Mundus iste, tribus temporibus currit: tempore ante legem, tempore legis, & tempore post legē quod est tempus gratiæ. Et hoc redemptionis per sanguinem CHRISTI incorruptibilem omne precium in imensum excedentem mysterium ab æterno præscitum: suo tempore reuelatū est, propter eos fideles, qui per ipsum credunt in eum qui ipsum immolatum pro nobis suscitauit à mortuis, & dedit ei gloriam in dextera maiestatis suæ sedēti super omnem gloriam usq; ad consummationem seculi, ut fides, & spes nostra, & tota conuersatio nostra esset in deo, et ex deo penderet. Quo quid potest nobis in hoc mundo esse lætius, felicius, beatius? Quid incitatius ad pure, caste, sancte q; uiuendum? Quapropter subdit Petrus:

7. Animas uestras castificantes in obediētia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite attentius; renati nō ex semine corruptibili, sed incorruptibili per uerbum dei uiti & permanentis in æternum. Quia omnis caro ut fœnum; & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Exaruit fœnum, & flos eius cecidit: uerbum autem domini manet in æternum. Hoc est autem uerbum quod uanum gelizatum est in uos.] Fides oculum nostrum dirigit & attentum habet in deū, ut in eum qui in uerbis et promissionibus suis uerax est, et ipsa indubitata ueritas. Spes respicit ipsum, ut potentissimum præstare quicquid ab eo est promissum. Et ideo ipsi in omnibus firmissime credit, & in omnibus firmissime confidit, omnia præsentia & caduca calcat & paruifacit. Sed hoc non sufficit, nisi etiam charitatē iugiter habeamus, qua fidei obediētes, omnia opera nostra faciamus, animas purificemus credendo & fidendo per omnia deo, & ipsum super omnia diligendo, etiam simplici corde proximum, id est, quemq; fidelem diligendo, amore quidem spirituali, non carnali, quomodo CHRISTVS nos dilexit & diligit. Et certe charitas quæ per spiritum CHRISTI diffunditur in cordibus fidelium, nescit cor duplex, cor simulatum. Et hic amor inter se fidelium, quo nos inuicem, si fideles sumus, propensius diligimus, dilectio fraterna dicitur: quia nos omnes fideles ab eodem patre regenerati sumus; & ideo fratres, regenerati dico non semine corruptibili, sed incorruptibili, scilicet uerbo dei uiui, quod manet in æternum, incorruptibile ergo; non autem fratres ex prima generatione quæ ex carne est, & ex semine corruptibili, & quæ nihil aliud est nisi quædam uanitas in momento disparsens, sicut per Esaiam scriptum est: Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exiccatum est fœnū, & cecidit flos, quia spiritus domini sufflauit in eo. Vere fœnum est populus. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos: uerbū autem domini manet in æternum. Prima generatio nostra ex carne, carnalis est: secunda ex spiritu, spiritualis. Prima ex semine corruptibili, corruptibilis: secūda ex uerbo dei incorruptibili, incorruptibilis. Prima ex semine immundo, immunda: secūda ex uerbo dei sancto, sancta. Prima, terrena: secunda, cœlestis. Et qualis hæc generatio, talis esse debet, quæ hanc sequit tota uita, & ijs quoq; occupata quæ immortalia sunt,

Esa. 40.

qualia sunt fidei, spei, charitatis obiecta: qualia fides, spes, charitas, spiritus charif-
mata. & opera fidei per charitatem tam erga deum quam proximū nunquam inte-
ritura neq; in hoc, neq; in seculo futuro. Quandoquidem charitas nunquam exci-
det, quæ esse nequit ociosa. O utinam dignitas & sublimitas secūdæ generationis
esset hominibus cognita. Nam hæc nobis obueniunt, eo quod renati sumus per
uerbum dei quod manet in æternum: quod est nobis annunciatū per prophetas,
per apostolos, per euangelistas, quod ut diuino loquus Ioannes testatur: In princi-
pio erat apud deum, & deus erat uerbum: quod superadmirabili dei consilio caro
factum est, & habitauit in nobis. Cuius aeterno patri, & ipsi filio eius ab omnibus
filijs suis iugis honor sit, & gloria, & gratiarum actio in seculorum secula. Amen.

Ioan. I.

CAPVT SECVNDVM.

8 **D**E PONENTES igitur omnē ma-
litiam, & omnem dolum, & simu-
lationes, & inuidias, & omnes de-
tractiones: sicut modo geniti in-
fantes, [rationabiles, & sine dolo
lac,] concupiscite, ut in eo crescatis in salutē. [Si ta-
men gustatis quoniam dulcis] est dominus.

9 **A**d quem accedentes, lapidem uiuū, ab homi-
nibus quidem reprobatur, à deo autem electum
& honorificatum: & ipsi tanquam lapides uiui, su-
per ædificamini, [domos spirituales] — in sacer-
dotium sanctum, offerentes spirituales hostias, ac-
ceptabiles deo per IESVM CHRISTVM. Pro-
pter quod [cōtinet scriptura:] Ecce pono in Sion
lapidem [summum angularem] — probatum,
electum, preciosum, & qui crediderit in eum, non
confundetur.

10 **V**obis igitur honor credētibus:
non credentibus autē, lapis quem reproba-
uerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: & lapis
[offensionis,] & petra scandali, his qui [offendunt
uerbo,] nec credunt in quo & positi sunt. Vos
autem genus electum, regale sacerdotiū, gens san-
cta, populus [acquisitionis:] ut [uirtutes] annūcie-
tis eius, qui de tenebris uos uocauit in admirabile
lumen suum. Qui aliquando non populus [dei:]
nunc autem populus dei: qui non misericordiam
consequuti, nunc autem misericordiā consequuti.

12 [Charissimi,] obsecro uos tanquam aduenas et
peregrinos, abstinere uos à carnalibus desiderijs,
13 quæ militant aduersus animam. Conuersatio-
nem uestram inter gentes habētes [bonam:] ut in
eo quod

ANNO T.

lac uerbi, lac rationale, & mi-
nime dolosum, λογικὸν καὶ ἄδο-
λοῦ γάλα. siquidem gustatis
quod suauis, benignus, ἐπιεικὲς
σαοῦ ὅτι, χρηστός.

domus spiritualis, οἶκος πνευ-
ματικός.

& complectitur, nec sit in scri-
ptura, καὶ πρὸς τὴν ἐπιεικῆ
φῆ. summe angularem, ἀκρο-
γωνιαίον.

impactionis, προσκόμματος.
impingunt in uerbum, προσ-
κόπτουσι τῷ λόγῳ.

in acquisitionem, εἰς πρὸς ἱε-
σίαν. τὰς ἀρετὰς, ἀπλάττω
quod ita placeat deo.

ἀγαπητοί.

honestam, καλῆν.

eo quod detractant de uobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus uos considerantes,
 14 glorificent deū in die uisitationis. Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ ppter [deū:] siue regi, quasi præcellenti: siue [ducibus,] tanquam ab eo [missis] ad uindictam malefactorū, laudem uero [bonorum.] Quia sic est uoluntas dei, ut benefacientes, [obmutescere faciatis] imprudentium hominum ignorātiā: quasi liberi, & non quasi uelamen habētes maliciæ libertatē,
 15 sed sicut serui dei. Omnes honorate.
 16 Fraternitatem diligite.
 17 Deum timete.
 18 Regem honorificatē.
 19 [Serui] subditi estote in omni [timore] dominis. Nō tantum bonis & [modestis,] sed etiā [dyscolis.] Hæc est em̄ gratia, si propter dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est [gratia,] si peccantes, & [colaphizati] suffertis? Sed si bene facientes, † patienter sustinetis, hæc est gratia apud deū. In hoc enim uocati estis: quia et CHRISTVS passus est pro [nobis, uobis,] relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, non [maledicebat,] cum pateretur, non cōminabatur, tradebat autem [iudicanti se iniuste.] Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignū, ut peccatis [mortui,] iustitiæ uiuamus: cuius [liuore] sanati estis. Eratis enim sicut oues errantes: sed conuersi estis nunc ad pastore[m] et [episcopum] animarum uestrarum.

A N N O T.

dominum, κύριον.
 ducibus, præsidibus, ἡγεμόσις
 qui mittuntur, πεμπμένοις.
 benefactorū, ἀγαθοποιῶν.
 refrenetis, φιδῶν.

famuli, οἰκέτοι. reuerentiā, φόβω.
 clementibus, ἐπιεικέσι.
 morosis, difficultibus, τοῖς σκολιοῖς.

laus, κλέος. alapis uerpulantes, κολαφιζόμενοι, † patientes, ἡπάχοντες.

h̄m̄ōr, ἡμῶν, nobis, nobis. in alijs utrobique, ὑμῶν ὑμῶν, uobis, uobis.

maledicta regerebat, ἀντελοῖ δόσφ. iudicanti iuste, κρινον ἀδικίως.

defuncti, qui defunus, ἀπγενόμενοι. plaga, μώλωπι.
 superintendētem, obseruatore[m], custodem, curatore[m], ἐπίσκοπον.

COMMENT. IN CAP. SECVNDVM.

ROSEQUITVR apostolus Petrus secundæ natiuitatis beneficia, ut & desideria eius sequamur, & non amplius primæ, & ait: Deponentes igitur omnem maliciam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiōnes: sicut modo geniti infantes, rationabiles, & sine dolo lac cōcupiscite: ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustastis quoniam dulcis est dominus.] Per secundam natiuitatem deposuimus omnem maliciam, & omnem dolum, omnes simulationes, inuidētias, detractiōnes, & id genus ex instillato maligni ueneno per peccatū cōtractas

labes, condonante nobis omnia propter ablutionem in sanguine CHRISTI, & si-
dem in ipsum, patre misericordiarum. Ideo debemus concupiscere non concupi-
scentia carnis, sed spiritus, statim à principio nostræ secundæ natiuitatis, tanquam
è recentis modo geniti infantes & filij dei, lac λογικόν γάλα, id est, doctrinam
uerbi dei, quæ sine ullo dolo ac fraude uerain alimoniam animæ præbet: perinde ac
ex prima generatione infantes, statim in lucem æditi concupiscunt lac, non uerbi,
sed concupiscentiæ & dolosum. Vt enim caro ad carnem, sic spiritus ad spiritum sese
habere debet. Siquidem λογικόν à λόγῳ, id est uerbo deductitium est, designat etiã
λόγος & rationem. Quod si hic ut rationem designat, capiamus, ut interpretemur
τὸ λογικόν γάλα lac rationale; id rationale, non animale, non humanam, non no-
stram, sed diuinam & spiritualem dicit rationem. Ex illo ergo lacte spiritualis do-
ctrinæ uerbi dei, siue rationis diuinæ, quæ est absq; ullo dolo, debemus adolesce-
re, & incremento spiritualis uitæ proficere in uirum perfectum, semper in melius
progrediendo, donec æternam adipiscamur salutem. Quandoquidẽ gustauimus ex
nostræ diuinæ generationis dono, quoniam suauis est dominus. Et uerbũ, quod
est in principio capitis ἀπὸ θένοντες, quod interpretes uertit deponentes: perinde est ac,
qui deposuistis, alij uertunt: deposita omni malicia. Nam in regeneratione illa om-
nia deposuerat, & illis remissa fuerat, quæcunq; ex illis seminarijs diaboli per pec-
catũ contraxerant. Et id etiã λογικόν, id est uerbi, siue rationale, & id ἄδολον, id est
sine dolo, cũ dicit τὸ λογικόν ἄδολον γάλα, referri debet ad lac, non ad infantes, iuxta
superiorẽ intelligentiam, quod Græce conspectius est q̃ Latine. Sed quis sit is do-
minus, cuius suauitatem in baptismatis dono prægustauerunt, declarat cum ait:

Ad quem accedentes lapidem uiuum, ab hominibus quidem reprobatur, à deo
autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides uiui superædificamini
domos spirituales in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias accepta-
biles deo per IESVM CHRISTVM. Propter quod continet scriptura: Ecce pono
in Sion lapidem summum angularem, probatum, electum, preciosum, & qui cre-
diderit in eum, non confundetur.] Ex materialibus lapidibus, materiale templũ
olim deo ædificabatur. Sed adueniente CHRISTO qui lapis spiritualis, lapis uiuus
& uita ipsa est: cœpit ex lapidibus uiuis templum dei spirituale construi: & tale
templum, cuius singuli quicq; lapides, singula templa sunt. Ipse enim dominus se
templum uocat, cum ait: Soluite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.

Et qui ad eum accedunt, lapides uiui efficiuntur, & ædificantur in domos spiri-
tuales, spiritualiaq; templa deo: & non solum in templa, sed & in sacerdotium san-
ctum, ut offerant spirituales hostias, seipsos, ut CHRISTVS seipsum obtulit: quæ
deo per omnia gratæ & acceptibiles fiunt per IESVM CHRISTVM, qui summus
lapis, summum templum est, summusq; sacerdos. Et quia per ipsum acceptantur
omnia: ideo continere, unire &nectere in scriptura reperitur, ut dicente deo in

Esaia: Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, probatum, electum, pre-
ciosum: & qui credit in eum, non confundetur. Cum dicit lapidem ἀκρογωνιαίον,
id est, summam angularem, siue in summo angulo: completi, unire, ac continere in-
telligit. Angulus enim, uaria necit, quæ sine angulo disiuncta essent. Et cum sit
hic lapis uiuus, maxime omnium probatus, electus & preciosus, summũ obtinens
locum, templum dei, & sacerdos maxime omnium summus, à deo cõstitutus om-
nium mediator (Vnus est, inquit Paulus) deus, unus & mediator dei & hominũ,
homo CHRISTVS IESVS, estq; deo absq; ullo medio appropinquans: maxime
æquum est ut per eum spirituales hostiæ omnes & offerantur deo, & fiant deo ac-
ceptæ. Verum & qui in simplicitate uitæ uixerunt, in foraminibus petrae (qui lapis
est ipse electus) securitatem ab hoste quærentes, meditantibus & contemplationis
uolatu

uolatu sese ad alta interdum ferentes: hi spirituales etiam columbas offerunt deo. Qui in innocentia uitæ uocem pastorum audiunt, auditam ruminant, qui carpunt in humilitate & simplicitate pascua euangelica ad quæ deducuntur, non ualentes se ad alta ipsorum mysteria attollere, usum præstantes quem ex se possunt omnibus, suisque pastoribus: hi spirituales oues & agnos offerunt deo. Qui multo labore & sudore, duos populorum animos uomere uerbi dei sanctæque doctrinæ sulcāt, ut semina æternæ uitæ iacta uberem fructum afferant, ut impleatur summī patris familiæ horrea. Hi, spirituales uitulos & boues deo offerunt. Alij offerunt spirituale aurum, uitam omni examine & probatione tentationum, tribulationum, & persecutionum examinatam, omniq; tentationi, mundi, carnis, diaboli, spiritu fidei fortiter ac patienter obluantem ac inuictam. Alij spirituale argentum: qui in uita gratia & exemplo nitentes, probationes aliquot uiriliter sustinuerunt nihilo deteriores, sed meliores purioresque effecti. Qui & quæ uirginitatis, puritatis, & simplicitatis dono in fide deo placuerunt: hi seipso turtures spirituales deo offerunt. Et qui ieiunijs & orationibus filij dei imitatione, per uitam in dilectione dei & proximi arserunt: hi offerunt spirituale thus, & redolens thymiana. Qui operibus misericordiæ, hi spirituale oleum. Et qui plures ex his uixerunt uitas, plures simul hostias, pluresue oblationes in illo sancto & spirituali templo deo offerunt, quæ ualidæ non sunt & deo acceptæ, nisi eorum quos summus lapis CHRISTVS in sacro ædificio continet ac necit. Et hoc sanctum & spirituale sacerdotium, ad proprias sui ipsorum offerendas hostias acceptabiles deo per dominum nostrum IESVM CHRISTVM, omnibus fidelibus comune est, suntque uere fideles omnes spiritualia templa, spirituales sacerdotes, spirituales hostiæ: spirituales dico sacerdotes uncti ad hoc spiritu sancto, ut suas hostias offerant deo, in conscientia pura, mortificatas quidem carne, uiuificatas autem spiritu. Et hos sacerdotes CHRISTVS uniuersaliter nouit. At particulare sacerdotium, quod uel solū uulgus nouit, quod quidem cum ignorantia scripturarū iam plurimo tempore suam dignitatem ignorauit & neglexit, relapsum prorsus in primæ natiuitatis carnalem conditionem, ex scripturis tam admiranda circa se beneficia CHRISTI nesciens: sacerdotium inquam particulare, non omnibus commune est, sed ijs solis qui uulgo sacerdotes & presbyteri dicuntur, quibus præcipuū munus est alios in uerbo dei sincere instruere, ut firmi sint in fide, spe, & charitate dei & proximi, & sacramenta ministrare: quod sine fide & altiori quidem fide, & ampliorum uisione spiritus sancti, quam in ijs qui instruuntur, fieri aut non debet, aut non potest. Proinde subiungit Petrus:

10. Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem, lapis quem reproba-
uerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scan-
dali, his qui offendunt uerbo, nec credunt in quo & positi sunt.] Lapis ille, qui
est CHRISTVS dominus, credentibus, & maxime ædificantibus est honor, &
quidem incomparabilis: non credentibus autem, lapis offensionis, & petra scan-
dali. Hi autem sunt qui offendunt in uerbo fidei, qui non credunt euangelio dei,
ad quod nihilominus scilicet ad credendum, ipsius dei benignitate positi erant,
quandoquidem illi placuit ut audirent uitæ æternæ uerbum. Nos autem (inquit
Paulus), prædicamus CHRISTVM crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gen-
tibus autem stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis atque Græcis, CHRISTVM dei
uirtutem & dei sapientiam. Qui ergo audito uerbo manent increduli, offendunt
uerbo, impingentes in lapidem offensionis, & in petram scandalum: haud secus, ac
nauis cum impingit in caudem, illiditur, resiliens in perditionis barathrum. Sic &
illi offendentes impingentesque, illiduntur, resiliens per incredulitatē in extremā

1. Corinth. 1.

perditionis miseriam. Quod accidit pontificibus Iudæorum, scribis & pharisæis, qui cum olim debuissent ædificare lapides uiuos, tandem malicia excæcati, lapidē per se uiuum à deo electum & super omnem preciosum, tanquam spiritali ædificio inutilem, reprobauerunt. Et ideo summus architectus qui illum probauit & elegit; posuit in summo sacratissimi templi sui angulo, ut neceret in unum templum, in unam ædificationem uiuam, non solum eos qui sunt ex gente Hebræa, sed ex omni gente & natione. Et uterq; populus, & Hebræorum & Gentium, qui crediderunt in eum, facti sunt in illo unū uiuum dei templum. A domino (inquit) factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Sed quinam, & qua dignitate censendi sint ij qui credunt, credent & qui crediderunt in eum, aperit Petrus, dicens:

- 11 „ Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisi-
 „ tionis, ut uirtutes annūciatis eius, qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumē
 „ suum. Qui aliquando non populus dei, nunc autem populus dei: qui non conse-
 „ quuti misericordiam, nunc autem misericordiam consequuti.] Genus dei sunt
 Ioan. I. omnes, qui secundam perceperunt generationē: qui non (inquit Ioannes) ex san-
 guinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo ^{ἐγεννηθη} id est geniti sunt. Ergo genus electum, scilicet dei electione etiam ab æterno: ut omnia bonæ uolūtati diuinæ, imò incomprehensibiliter bonæ omnia tribuamus, & in laudes & admirationem tantæ dignationis erumpamus. Regale sacerdotiū. Sacerdotium Iudaicum, Leuiticum erat, & non regale ex Iuda. Et particulare, ad unam familiam, Leuiticam scilicet pertinens. Nostrum autem, ex CHRISTO qui est sacerdos in æternum, leo de tribu Iuda, & rex regū, & dominus dominantium: regale est, & uniuersale (nam de uniuersali hic sermo est) Et omnes uenientes ad ipsum, inunguntur unguento spiritus, ut sint Christiformes. CHRISTVS siquidē & rex est & sacerdos. Vngimur chrismate illo uero, ut omnes CHRISTI simus, qui à chrismate nomen habet, unctus quidem præ omnibus participibus suis qui sunt omnes fideles in eo regenerati, sicut Psal. 44. Vnixit te deus deus tuus oleo læticiæ præ participibus tuis. Ipse absolute Christus: nos participatione Christi, & omnes interna unctione & spiritali uncti, ut omnes reges spirituales efficiamur & sacerdotes, tanto ueriores, quàm unguento illo quo reges olim et sacerdotes ueteris legis ungebant, ut reges essent ac sacerdotes. Quāto lux præstantior est umbra, & ueritas sua figura, et tātō ueriores reges & sacerdotes. O dignitas christianorū in Christo mirabilis. O q̄ admirāda. Quis sapiēs, & intelliget hæc? Ipsi honor & gloria in secula. Et hoc sacerdotium (ut dictum est) uniuersale est omnium: etsi in unoquoq; est particulare ad suam quemq; aut suas particulariter offerendū deo per Christum, qui summus rex est et summus sacerdos, spirituales hostias. O si christianus cognosceret spirituales dignitates, qua eum uenientem ad Christum dignatus est deus: æstimaret beneficiū dei pluris quàm omnia regna mundi, qui ex ipsa continuo natiuitate rex inungitur & sacerdos. Rex quidē, quo debellet omnia monstra uitiorum, uictor manens, uirtute & gratia gloriosus: ad quam quidem uictoriam faciendam, non angelos modo, imò Christum ipsum, & spiritum Christi habet adiutorem, imò præcipuum auctorē. Sacerdos uero: quo propriam offerat deo hostiam. De alio sacerdotio particulari & sacerdotibus, qui & presbyteri, ad publicas functiones ad hoc ipsum delecti, de quibus paulò supra: hic non est sermo, neq; de regno temporali, & regibus temporalibus, quæ etiam sunt particularia. Et hi reges & sacerdotes, pluris æstimantur quo ad mundū: illi, quo ad deum. Et parum est his esse hoc modo reges & sacerdotes, nisi illo modo in ueritate & spiritu eminētiori modo quàm ceteri reges sint & sacerdotes. Deus faxit ut seculum nostrum hanc magnam & admirabilē lucem uideat: & immensa lux uerbi eius redeat. Gens sancta, sunt qui per secundam generationē ad ipsum ueniunt;

ueniunt: prius quidem immunda & impura, sed ipsa per ipsum spiritum sancto intime mundata & sanctificata, lota sanguine filij dei: cuius diuinæ lotionis purificationis signū est, baptisumus exteriorque aquæ perfusio. Est populus acquisitionis, quia perditus erat, ab ea maligna potestate detentus seruus, quæ neque deus est, neque rex, neque dominus: sed dæmon, sed tyrannus, sed plagiarius. Quo deuictio CHRISTI morte, deus summæ bonitatis & misericordiæ ipsum sibi in æterna felicitate acquisiuit, & pro dura illa seruitute, fecit regem, & pro impuritate, sacrum sacerdotem. Hæc igitur acquisitio fuit ihs qui acquisiti sunt, ex bonitate ipsius acquirētis ad incomprehensibile bonum accessio: ut tantorum bonorum non ingrati, non immemores, uirtutes & benignitates eius annuncient qui de tenebris, quæ est adhesio spiritibus & potestatibus tenebrarum, & dei ignorantia, eos uocauit, & accersuit in suam admirabilem lucem, quæ est per dei uerbum & euangelicam doctrinam ipsius cognitio, & cum omni summoque bono adhesio, adeo ut in illis impletum sit oraculum: Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Magna lux, & quæ præ magnitudine capi non potest, est CHRISTVS IESVS, & per ipsum ad patrem misericordiarum accessio, nunquam alioqui accessibilem. Quis cogitare poterit gratiam, quam dei benignitas ex aduentu Christi domini nobis & ipsis attulit: quorum præcessores per tot secula non fuerunt populus dei, non fuerunt misericordiam consequuti: nunc autem & populus dei sunt, & misericordiam consequuti, & in hæc tēpora aduenerunt, de quibus ait dominus in Osee: Et miserebor eius quæ fuit absque misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicet: Deus meus es tu. Deinde adhortationes, & sanctas admonitiones transit Petrus. Prima:

Esa. 9.

Osee 2.

12 " Charissimi, obsecro uos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere uos à
 " carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam.] Ciuitas, terra & patria
 " quam inquirimus, non est in hoc mundo: alioqui aduenæ & peregrini non esse-
 mus in eo. Sed ea ciuitas est cœlestis Hierusalem. Terra illa, terra summa, terra lu-
 cida, & terra uiuentium. Et patria illa, regio cœlestis, regio sempiternæ felicitum.
 Alia est terra ima, terra tenebrosa & operta mortis caligine, regio sine fine misere-
 rorum. Ergo quamdiu sumus in hac mediâ terra, in qua regnât carnalia desideria,
 quæ aduersantur spiritui, & pugnant aduersus animam ad suam felicem regionem
 tendentem: sumus adhuc aduenæ & peregrini. Qui nisi per fidem & spiritum Chri-
 sti resistamus uiriliter concupiscentijs & desiderijs carnis, quantum gratia præsta-
 bit nobis ad deum suspirantibus & auxilium petentibus, non poterimus ad ciui-
 tatem illam, & terram illam lucidam, & beatissimam patriam peruenire. Nam si
 concupiscentiæ uincunt, nostra secundæ generationis uita extinguetur, per quâ
 solam, secundum eam uiuendo, ad ciuitatem illam & terram illam peruenturi su-
 mus. Quandoquidem cœlestis Hierusalem & terra uiuentium: nō uitæ primæ ge-
 nerationis debetur, sed secundæ. Quid mirum igitur, si illam ueram & secundam
 uitam sciens Petrus, nos hortatur ut carnis desideria obnixe fugiamus, ne perda-
 mus cœlum ad quod regeniti sumus. Imò perdita ciuitate & terra uiuentium, in-
 caute, id est, sine fide, alta spe & charitate peregrinādo: præcipitiū facimus in in-
 fimam terram & in nouissimum lacum, ad quem caro & concupiscentia eius du-
 bio procul nos præcipitio dedunt. Neque satis est uere fidelibus ad altiora peregrin-
 antibus uitare concupiscentias, & quicquid præcipitās caro suggerit: nisi & bo-
 na opera sua quæ sunt fidei & charitatis, ihs inter quos peregrinantur ostēdant, ut
 olim Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph uere castus & minime carnalis. Ostendant
 dico, non ut boni appareant, nam id uanum: sed ut glorificetur deus qui regene-

rationis & operum eius præcipuus, imò & solus est autor, quod quidem solidum est & sanctum. Ideo secundam exhortationem subiungit Petrus, dicens:

13 „ Conuersationem uestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detra-
 „ stant de uobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus uos considerātes,
 „ glorificent deum in die uisitationis.] Inter gentes, inquit, habētes conuersatio-
 nem bonam. Gentes sunt, qui ex prima generatione carnis sequuntur desideria,
 ad uitam spiritus nondū renati. Et quia uita carnis & uita spiritus contrariæ sunt,
 hi de fidelibus & spiritualiter uiuentibus obloquebantur, tanquam maleficis, ut
 qui deos eorum despicerent, & eorum uiuendi ritum floccifacerent. Attamen ui-
 dentes sancta opera eorum, ut qui erant pacifici, modesti, nullis iniurijs, in omni-
 bus patientes, omnia sua opera per charitatem facientes, & omnibus benefici: sic
 his exemplis permotos plerunq; uisitabat deus, & ad consimilem uitam fidei in-
 spirabat. Hæc enim est dies uisitationis eorum: alioqui exempla non sufficerent.
 Ex contemplatione igitur uitæ eorum, gratia Christi eos uisitante, glorificabant
 deum. Et ad hoc ipsum alijs sancte conuersari debent: boni: nō modo iuxta uerbū
 hic apostoli, sed & domini dicentis: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut ui-
 deant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. Tertia:

Matth. 5.

14 „ Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter deum: siue regi, quasi
 „ præcellenti: siue ducibus, tanquam ab eo missis ad uindictam malefactorum, lau-
 „ dem uero bonorum. Quia sic est uoluntas dei, ut beneficientes obmutescere fa-
 „ ciatis in prudentium hominum ignorantiam. Quasi liberi, & non quasi uelamen-
 „ habentes malitiæ libertatem: sed sicut serui dei.] Quod ait, omni humanæ crea-
 turæ: explicatur per id quod sequitur, siue regi, siue ducibus. Duces qui & præsi-
 des & præfecti prouinciarū & urbiū erant, temporibus quidem pacis, locis præ-
 sectant, & præsidebant prætorijs ad iussa Cæsaris capessenda, ut ad subsidia,
 ad uectigalia, & huiusmodi tributa exigēda, ad iusticiam populo administrandā,
 ut qui malefactores punirent, benemerentes autem nullis malis afficerent, sed po-
 tius laude & gratia dignos dicerent. Tempore uero belli aut rebellionum militi-
 bus præerant, exercituum duces, & siue tempore pacis in prætorijs ius dicerent,
 siue tempore belli gladium portarent: hoc erat ad malefactores puniendos, bene-
 facientes autem & infontes, quantum ex ipsa ordinatione erat tutandos, & nullo
 eos grauamine afficiēdos. Et an magistratus omnes temporales et sublimiores hu-
 iusmodi status, humanam creaturam uocat Petrus, quod soleant aut humana con-
 suetudine, aut humanis suffragijs creari? Ergo omni humanæ huiusmodi creatu-
 ræ in eminentiori gradu constitutæ, pareamus & subiecti simus. Et hoc propter
 deum, in illis ordinationem diuinam ac potentiam attendentes: qui uult quosdam
 esse reges, qui clementia populos regant, quosdam præsidēs, qui populo ius di-
 cant: quosdam duces, qui in bellis uindictam faciunt, illos (ut nouit aut uult deus)
 puniendo: quosdā esse satrapas, ad uectigalia exigenda, & ad alios publicos usus.
 Alios iudices, qui iura priuatis dicant. Et omnibus bene utitur deus, aut ad suam
 misericordiam, aut suam iustitiam. Regibus, & bonis principibus, & magistrati-
 bus, ad misericordiam suam ijs qui subsunt demonstrandam, tyrannis, crudelibus
 principibus, & iniustis magistratibus: ad iram suam, & uindictam in malos mani-
 festandam, & exercitandam bonorum patientiā. De bonis dicit Hieremiæ 3. Da-
 bo uobis pastores iuxta cor meum. De malis Osee 13. Dabo tibi regem in furore
 meo. Et Esaia 3. Dabo pueros principes eorum. Alioqui nisi principes & magi-
 stratus diuina ordinatione constituerentur: confusa essent omnia. Neq; subsiste-
 rent boni qui pauci sunt propter malos, qui multitudine eos opprimerēt, & omni
 tempore malicia obtineret præualeretq;. Neq; idcirco subiectionem detractare
 licet,

licet, si sua potestate abutuntur. Nam potestatem habent à deo, & illi tanquam diuinae ordinationi quamdiu illam habent, nos subditos esse oportet propter deum: non detractare propter abusum, nisi quicquam iubeant contra dei uerbum, cum fidei laederetur integritas, aut manifesta incurreretur dei offensa. Si autem citra peccatum & dei offensam id fieri potest, non magnopere curandum, neque reluctandum, sed omnia libere per charitatem, & quia dominus iubet faciendo, neminem neque bonos neque malos scandalizando. Sic dominus didrachma argenti pro se et Petro dedit. At Petrus magistratui & principi sacerdotum in concilio praecipiente sibi & apostolis, ne amplius in nomine IESU docerent, non acquieuit, sed respondit: Obedire oportet deo magis quam hominibus. Princeps ille sacerdotum potestatem habebat qua in hoc etiam contra deum abutebatur, & Petrus potentiam se subdidit, ut qui & apostoli magistratui, & principi parentes, non inuiti aut reluctantes ierunt ad concilium. Abusui autem non paruit: quia id citra dei offensam fieri non potuit, cuius rationem reddidit: quia à deo praecipitum habebat ut nomen IESU populo annunciarent, & in eo nomine docerent populum, quod praecipitum hominum praefendum erat qui praecipiebant oppositum. Sine enim peccato, sine dei offensa & iniuria: praecipitum dei praecipitum hominum irritari non potest. Et sicut dei ordinatio est ut illae potentiae sint quodammodo suae, seu miserendo, seu iudicando ac puniendo aemulae, quod in imagine & quadam diuinorum imitatione, nisi quatenus error accidit, pertransit homo: ita dei uoluntas est, ut inferiores illis subdantur, tanquam potentibus ab eo datis, imò suae potentiae, cum nemo quicquam possit, nisi ipsius potentia. Et qui sic faciunt, obmutescere faciunt imprudentium hominum ignorantiam, qui diuinam ignorant ordinationem, & qui carnaliter & non spiritualiter sapiunt. Et id faciunt tanquam uere liberi ea libertate qua nos liberauit, id est liberos fecit CHRISTVS: non ea abutentes tanquam eam uelut uelamen ad maliciam praetextentes, dicentes: Quia non sumus serui mundo, peccato, morti & tyranno eius diabolo & inferno, sed liberi & domini omnium: licet nobis quicquid uolumus facere, & nullo pacto subiectos esse potestatibus. Nam & si libertatem habent spirituales, ea utantur ut serui dei, eius potentiae et ordinationi sese subdentes ad id ipsum, per omnia CHRISTVM exemplum habentes. Quarta:

15 * Omnes honorate.] Omnes dicit, tam fideles quam infideles, inter quos ea tempestate maxime uersabantur christiani. Et ut in praecedenti adiunxit particulam propter deum: hic & ubique in sequentibus illam intelligamus. Honoremus ergo unumquemque secundum statum suum: non habendo rationem hominis, sed diuinam bonitatis & ordinationis. Quia cum attenditur homo ac persona, est pro sopolepsis, id est personae acceptio, quae prohibetur. Cum autem bonitas diuina & ordinatio: tum id bene fit, & tunc subiectio, & honoratio, & id genus officia, spiritualia sunt, & uere fidelium. Honora in paupere, CHRISTVM humile, bene pauperi CHRISTI faciendo. In diuite, deum qui diues est in omnes, qui et omnes & humanas & diuinas largitur diuitias. In domino, deum omnibus dominantem. In potente, ipsum uere omnia potentem: & ita in ceteris nihil nisi quod diuinum est attendendo. Cum autem persona attenditur uel sola, carnalia sunt, infidelium, aut non surgentium ad spiritum. Honoremus ergo infideles: non quia infideles, sed quia in eis est quaedam dei potestas, qua potens est eos illuminare & dirigere, sicut dirigit sua misericordia iam illuminatos, quemadmodum scriptum est: Dominus illuminat caecos, dominus dirigit iustos, Honoremus insuper diuites, quia & scriptum est: Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat. Honoremus etiam pauperes, quia deus pauperes huius mundi elegit, factus & ipse pro nobis pauper, ut nos uere diuites efficeret, & quia scriptum est: Beati pauperes spia

Matth. 17.

Act. 5.

Psal. 145.

1. Reg. 2.

140. 2.

ritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Qui honorat hoc modo, secundum deum honorat, & sua erga omnes officia habet, libere & per charitatē omnibus inferuire diuitibus, citra ullam dei offensam obsequia præstando, potentibus obediendo: Pauperibus eos consolâdo & pro necessitatibus si illi adsint, bona eis impartiendo. Nam si tibi bona adsunt, intellige ea tibi à deo tradita, non ad possidendum, sed ad distribuendum. De ijs autem qui in excellentia constituti sunt, ut potestate aliqua & magistratu, iam dictum est. Etsi hanc in omni statu sequimur honorandi legem: sine offensione omnes honorando curemus, non acceptando personas, non iudicando, non spernendo. Et non tam plerunq; carnales animalesq; homines: personas iudicant, spernunt, & condemnant, quàm diuinam in ipsis potentiam, quàm ordinationē, contra deum superbientes, & sese eleuantes. Hi semper oculos in infima figunt: illi, id est, spirituales homines, in summa. Hi in prolapsus & inordinationes: illi in ordinata: hi in tenebras, illi in lucem. Lux ueritatem pandit, tenebræ falsitate obruuntur. Hi spiritu carnis, illi spiritu dei ducuntur. Et qui omnem hominem uel infimum, maxime fidelem, ut dei imaginem honorat, non errat. Et de eiusmodi sequentia. Quinta:

16 „

Fraternitatem diligite.] Hæc de solis fidelibus intelligitur: nam hic fratres dici non possunt, qui ab eodem patre aut eadem matre geniti non sunt. Fideles aut omnes ab eodem patre deo, & ab eadem matre ecclesia geniti sunt: sed infideles nondum geniti sunt, neq; adhuc in utero matris gestantur, ut ij gestantur qui uocantur catechumeni, qui neq; adhuc plene fideles sunt, neq; infideles, sed utrisq; medij. Et perinde est, fraternitatem diligite, ac fratres diligite: & hoc propter deū, qui uoluit per regenerationem omnium nostrum pater esse. Sed sic non possumus diligere infideles, quia filij dei non sunt, neq; hoc modo nobiscū deum patrem habentes, qui non credunt in CHRISTVM consubstantialem dei filiū. De-

Ioan. 1.

dit enim ijs solis potestatem filios dei fieri, qui credūt in nomine eius. Hæc igitur quæ debetur fratribus, magna est dilectio & charitas. Etsi fratres ex eodem patre & eadem matre secundum carnem geniti, se iure naturæ magis debēt diligere dilectione carnis, quàm alios alijs parentibus natos: tanto magis se debent fratres deo patre & ecclesia matre nati, diligere dilectione spiritali, quanto deus melior pater est patre terreno, & fidelis ecclesia sponsa CHRISTI melior mater matre terrena, & spiritus melior carne. Non tamen ex hac admonitione, quæ etiam nouæ legis est præceptum, excluditur dilectio ad externos & infideles. Quia etiā nos

Matth. 5.

docet diuinum institutum diligere inimicos nostros, & benefacere ijs qui oderūt nos. Ergo illos diligemus, quia dominus mandauit, quia dominus eos nobis ex prima generatione ad secundam generationem uocare potest, & facere fideles similes nobis. Et huic dilectioni adiungemus officium salutis eorum, & illuminationis affectum, precesq; ut filij deo fundemus: ut se uos illos ex illa dura infidelitatis seruitute liberet, & filijs annumeret, quo laus eius in uniuerso terrarum orbe accrescat, & sit laus ipsius secundum nomen suum. Amor spiritalis amplius est, & latissime sese fundit: carnalis autē angustus, & arctissimis pressus terminis. Ille cœlum implet & terram: hic uero uix unam domum, unamue familiam. Sexta:

Psal. 47.

17 „

Deum timete.] Triplex est timor, quo fideles deum timere possunt. Primus: Timor est offendendi deum, quandoquidem potestatem habet offendentem mitere in gehennam, & punire etiam si uult in perpetuum. Et sic timeri debet offendi: attenda illa immensitate potestatis, & ratione potestatis, non autem ratione gehennæ ignis & punitionis. Secundus: Est timor offendendi deum propter ipsum solum, quia est infinitæ bonitatis, idq; indignissimum esse tantā offendi bonitatē, maiestatem, dignitatem. Tertius: Est timor non offendendi, sed sincere sancteq; colendi

colendi

colendi, pureque uenerandi. Et hic timor est pura reuerentia, quo cœlestes spiritus omnes timēt, reuerenturque deum. Si timori adest phantasia pœnæ, reddit impurum, & non est pura reuerentia. Si etiam timori miscetur phantasia offensionis & delinquendi metus: non est pura reuerentia. Primus timor, in uita spiritali est incipientium. Secundus est proficientium. Tertius est perfectorum. Et ut more nonnullorum priscorum loquar, spiritus per primum purgat eos qui purgantur. Per secundum illuminat eos qui illuminantur. Et per tertium perficit eos qui perficiuntur. Primus, reuerentia est, sed impurius. Secundus, minus impura. Tertius, reuerentia pura. De primo dicit dominus apud Lucam: Ostendam autem uobis quem timeatis. Timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. De quo & id: Initium sapientiæ timor domini. De secundo id: Per timorem domini declinat omnis à malo. & id: Adorabo ad sanctum templum tuum in timore tuo. Id insuper: Venite filij, audite me, timorē domini docebo uos. De tertio apud Esaiam: Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Certum est enim dominum nostrum de quo hic Esaias: non habuisse timorem qui admistionem phantasiæ uitandæ offensionis habet, qui erat impeccabilis; etsi ceteri homines quandiu uiuunt, illum habere possint, qui adhuc quantum est ex sua infirmitate peccare queunt, non tamen sic CHRISTVS qui peccare non potuit. Et tanto minus habuit timorem infimum; qui quidem timor habet non nihil admixtum metus gehennæ. De tertio igitur id intelligitur, qui est timor dei sanctus & purus, de quo & Psal. 18. Timor domini sanctus, permanet in seculum seculi. Etsi non negem spiritum sanctum, primum et secundum inspirare timorem; tertius tamen maxime spiritus sancti donum est, quod & Esaiæ oraculum prodit. Sed ille bonus & eminentia omni plusquam dici potest, bonus spiritus, distribuit unicuique ut uult, & ut cuique conducit, paruulis in CHRISTO: primum: crescentibus in CHRISTO, qui semper ad anteriora procedunt, secundum: sed adultis in CHRISTO & cōsummatis, tertium. Et licet primi, & secundi, & tertij sint liberi: quia tamen primi paruuli & tantilli sunt, parum distant à seruo, uirgam adhuc timentes ex cogitatione pœnarum gehennæ. Secundi, uirgā non timent nec cogitant; sed solum suam infirmitatē cogitantes, cœlestis patris timent offensam. Tertij, nec uirgam, nec offensam timent, iam non tamen ex sese, sed gratijs & beneficijs dei potentes. Et hi maxime sunt liberi, & maxime item serui. deinde: secundi & ultimo loco, primi. Tertij quidem sunt maxime liberi quo ad carnem, mundum, & peccatum, & maxime serui iustitiæ spiritus, iustitiæ cœlesti & gratiæ dei, & (ut sic dicam) maxime omnium, sicut Petrus, Paulus, Ioannes serui CHRISTI. Et suo modo de alijs. Primi pedem habent in terra. Secundi, scandunt ad alta. Tertij, cœli sunt habitatores, qui nunquam suum timorem dimittunt. Alteri autem, id est primi & secundi, cum iam in cœlo sunt & cœlestiformes, suos timores commutant in purum timorem, ac puram dei reuerentiam. Et hi timores coniunctum habent eius qui solum ac solus timendus est amorem. Primus, minus, secundus, magis, tertius, maxime. Et in his etiam omnibus, charisma est amor. De alio timore qui nihil aliud est quam fuga mali atque pœnæ, qui obiectum habet malum, aut quod apprehenditur ut malum; hic sermo non est, quia eo nullo modo timeri debet deus, qui est omne bonum, summum bonum, & infinitum bonum. Neque hic timor qui bonus esse non potest, unquam ab apostolo iuberetur. Nunquam ergo ex dei benigno fauore nos deserat timor domini bonus, uel primus paruulos, uel secundus crescentes, uel maxime omnium, si gratia dei nos dignos fecerit per

Lucæ 12.

Psal. 110.

Prouer. 15.

Psal. 5.

Psal. 33.

Esa. 11.

fidei abundantiam, per spem & charitatem adultos & perfectos in CHRISTO: tertius, quia non est nostrae potestatis, non est nostrarum uirium uel hunc uel istum uel illum habere: nisi imbri caelestis gratiae nos irrigante. Septima:

18.

Regem honorificate.] Regi subditos nos esse oportere, ut in uetigalibus, tributis, & id genus quae sunt regij iuris exhibendis: tertia admonitio docuit. Haec autem docet peculiariter regi debitum honorem impendendum propter deum. Nam in genere quarta monuerat eum esse honorandum. Et nos regem propter deum honoramus: si potentiam illi a deo datam, & summae maiestatis insigne in eo ueneramur, imò deum ipsum qui illi est potentia & maiestas, qui omnia in omnibus est ueritas: potentia quidē, qua sub deo prouidere debet, defendere subditos, iustitiam ministrare, clementer corrigere, subditos malos qui correptionem non recipiunt, e medio tollere, & multo magis deus haec per ipsum. Et quāto haec potentia & maiestas est maior & augustior, tanto quoque est honoratior, ut in monarcha quādo deus dat monarchas, quā in particulari rege: quia in illo quā in hoc deus magis potentiam suam & maiestatem manifestat. Et quanto magis huius & illius potentiae ad iustitiam fidei, pietatem & spiritum dirigunt tanto honoratiores, ut potentia in apostolis qua poterāt super nequitiarum spiritus & potestates tenebrarum ad fidem, iustitiam dei, & spiritum maior erat & honoratior quā Caesaris, qua solum poterat super carnales & mundanas potestates ad humanam iustitiam dirigens. Nec mirum, quandoquidem illi erant similiores CHRISTO, qui est rex regum, et dominus dominantium, & per omnia secula solus monarches, ad diuinam iustitiam dirigēs: qui & in ipsis erat, & in ipsis operabatur. In Caesare autem multo inferius operabatur, ad iustitiam scilicet huius mundi, corruptibilem, non aeternam, non ueram, etsi umbram, aut potius phantasiā habeat iustitiae, cū & Moisaica iustitia hac maior, non esset nisi uerae iustitiae, quae omnipotentis monarchae CHRISTI est umbra: qui sit ab omni potentia benedictus in secula. Tametsi sensus carnis potentiam Caesaris maiorem & honoratiorem aestimet potentiam, potentia apostolorum, quae erat summi & potentissimi caeli & terrae monarchae CHRISTI potentia: longe secus sensus spiritus sentit & iudicat. Ille externa uidet, iste interna. Ille terrena, & ima, & pauca: iste caelestia, summa, multa, imò et omnia. Ille fallax est & perdit, iste autem uerax & saluat. CHRISTVM igitur uerum regem, uniuersorum monarcham, omnem cum aeterno patre habentem potentiam, omnia & super omnia tremendam maiestatem, super omnia honorificemus. Sed & nunc adhuc id de terrenis adiciamus. Si rex terrenus quandoque ut dominus gubernat, nihilominus honorare debemus. Nam peccatum seruos facit, et seruis non debetur nisi dominus. Potestas igitur dominandi illis a deo datur, propter quam illi sunt honorandi. Etsi bene gubernant ut domini, dum aliter gubernare non possunt, bonam mercedem habent apud dominum. Si bene ut reges maiorem: & ita secundum gradus suos. Sin autem male, ut maiora in se tulere maiestatis & honorificentiae dona, sic maiora dedecoris & ignominiae patientur tormenta. Et utinam sic fideles & secundum spiritum uiueremus omnes, ut CHRISTVS unus omnium uere dominator agnosceretur, tunc cum non essemus serui peccato, sed liberi, daret nobis uere clemens dominus reges ministros suos, qui nos regerent ut summi regis filios, non dominos qui nos regerent ut seruos. Benedicte sint dei iudicia in omni gubernationis mundi prouidentia, seu per monarchas, seu per reges, seu per tyrannos, seu etiam per immisiones, per angelos malos, & quascunque potestates, quia sancta & iusta semper sunt & uera. Octaua:

19.

Serui, subditi estote in omni timore dominis.] Qui fideles sunt, & conditionem aliquo euentu subierunt seruilem, dominis suis subditi sint in omni timore propter deum.

deū. Et si ppter deū, quidni in omni timore bono qui reuerētia est erga dominos ad similitudinē timoris domini: Et illi primo se subdunt illorū potentia, eamq̄ timent, quia deus illā dedit eis, qua possunt seruos secundū corpus affligere, & etiā si uolūt secū corpus perdere. Secūdo, timēt dños suos ob potentia illā offendere, semper in potentia illa deū & dei ordinationē cogitantes. Tertio, maxime si boni sint domini, dei benignitatē imitantes, et ipsi serui sint bonitate iuxta suam conditionē perfecti, qualis puto Philemon, dominus fuit, et Onesimus seruus: eo timore timent dominos, quā syncera est in seruo sub deo reuerentia. Et seruorū quisq̄ horum timorum, amorem erga suos temporales dominos habet annexū in portione timoris ad deum, de quo in sexta admonitione dictum iam est. Verū est tamen, quod hic timor quo terreni domini timentur, si comparetur ad timorem, quo deum in se timere, id est, reuereri debemus, quodammodo non est timor: ut amor ergo dominos, ad amorem erga deum, quodammodo non est amor, sed quaedam refulgētia, & (ut sic dicam) submicatio diuini timoris & amoris. Est etiā timor quidam uel potius labes & prolapsio timoris, quo serui timent pœnas, quas & habent obiectum sui timoris, non potentiam à deo, non dei ordinationē, & dominus est eis terrori, ut crudelitatis simulachrum: & hic timor uilis, pure ser uilis & malus est, quo neque dominus terrenus, tanto minus deus timeri debet. Imò hic est diabolicus, & eo timore deum timet diabolus, à quo & malis seruis erga dominos, & reprobis hominibus erga deum, hic timor instillat, huic timori odium, blasphemia, & omne uirus maligni adhæret. Cum timor domini hominibus suadetur, & hoc in loco ab apostolo, & à CHRISTI spiritu in alijs sacra scriptura locis: hunc diabolus insufflat, hūc ingerit, hunc suggerit, mentem cæcat ne uideant uerum dei timorem. Hunc igitur fugite serpentem, hunc anguem, hoc afflatus maligni uirus: & sentite de domino in bonitate semper, & gustate quoniam suauis est dominus, & estote ueri timorati, & ueri dei amatores. Et hæc ut de dominis & seruis: ita & de patribus familiis & domesticis famulis intelligi possunt. Quandoquidem famuli, & si non simpliciter, sed pro mercede serui, timere & reuereri propter deum debent eum, cui deus dedit patrisfamiliis potentiam & honorem. Sed quid si perfecti non sunt domini, ut pura reuerentia à seruis timeri nō possint, nōne subditi illis, & eos timebunt, ac etiam amabunt: Subditi sanè erūt, timebunt, & secundum deum amabunt, & in hoc maiorem gratiam obtinebunt apud deum, propter quem, & cuius contemplatione, eiusq̄ potentiam & ordinationem hæc faciunt. Ideo subdit Petrus:

20 » Non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Hæc est enim gratia, si propter dei conscientiam, sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est gratia, si peccantes & colaphizati suffertis: Sed si bene facientes, patienter sustinetis, hæc est gratia apud deū. In hoc enim uocati estis, quia & CHRISTVS passus est pro uobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Qui peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, nō maledicebat: cum pateretur, non cōminabatur: tradebat autem iudicātū se iniuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, iustitiæ uiuamus, cuius liuore sanati estis. Eratis em̄ sicut oues errantes, sed conuersi estis nūc ad pastorem & episcopum animarū uestRARUM.] Domini boni & modesti, sunt domini fideles, spirituales, & quodammodo Christiformes. Dyscoli autem sunt prauis, austeri, maligni (id enim τοῖς σκολοῖς designat) difficiles, morosi, modestis oppositi, habent tamen à deo dominandī potestatem. Nam omnis potestas à domino deo est: abusus & prolapsio, ab hominibus & à maligno euenit. Et prauis et austeris dominis, etiam subiectio & timor debetur propter deum. Primo: Quia

H

si subditi propter id quod cōscij sunt uoluntatis ordinationisq; diuinæ, molestias patienter ferunt, afflicti iniuste; gratiam obtinent apud deum, propter cuius ordinationem patiēter iniuste patiuntur. Nam ipse iustus est. Et cum domini eam gratiam quam seruis imitatione benignitatis diuinæ deberent, nō impendant; rependet eis deus atq; benefactum compensabit, insuper & pro iniusto supplicio, eisdē nouam addet gratiam. Secundo: Quia si serui solum cum peccarent in dominos, dominorumq; seruitia, molestias patienter ferrent, nulla gratia, nulla laus, nulla gloria (id enim κλέος significat) ipsis debetur neque à dominis, neque à deo. Sed quando nihil peccantes molestias æquanimitèr ferunt propter deum, gratia est ipsis apud deum. Tertio: Ad hoc ipsum uocauit eos ad fidē dominus, ut suis ipsius essent imitatores. Atqui pro nobis passus est, non quia afflictione, cruciatu, aut morte dignum quicquam admisisset, sed ut nos redimeret, insuper & ut se nobis relinqueret sanctæ patientiæ exemplum, qui peccatum non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius; uirorum solus uere insons & uere innocens, imò ipsa exemplaris innocentia. Et omnia quidem passus est summa patientia, ut qui cum male dictis lacefferetur, maledicta non retaliabat: cum pateretur affligereturq; pœnis, uindictam non cōminabat, sed permittebat ut terrenus iudex ipsum iniuste condemnaret, siue ut Græcus codex habet, *πάσχωρ οὐκ ἠπέλει, πρὸς δὲ τὸ κρῖνον ἄρα καί ωρ*, id est, qui cum pateretur, non minabatur ultionem, sed uindictam faciendam tradebat relinquebatq; patri & deo qui iudicat omnia iuste, qui ait: *Mihi uindictam & ego retribuam.* Tradebat ergo uindictam patri, qui uoluit ipsum in fontē mori pro omnibus nobis plusquam fontibus, qui plusquam morte digni eramus. Et posuit in eo iniquitates omnium nostrum, omnium peccatorum nostrorum satisfactiōnem, suntq; omnia credētium peccata in cruce cum ipso affixa mortuāq; æterni patris summa & inexcogitata benignitate, misericordia, miseratione in morte eius cōdonata, remissa, deleta, ut per eam nos mortui peccatis, & in resurrectione iustificati, iustitiæ uiuamus. Plagis eius nostrarū animarum plagæ, quas pro nostris peccatis pati merebamur, sanatae sunt, sicut scriptum est: *Ipse autē uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, et liuore eius sanati sumus.* Quomodo igitur (ad seruos inquit Petrus) uos non imitabimini eum, molesta quæq; nihil etiā male meriti, patiēter ferentes propter ipsum, qui pro uobis tam immeritas patienter passus est, qui tam insigne uobis reliquit exemplum, ut uos qui ad ipsum fide accessistis, sequamini uestigia eius. Sic enim in uetustis habetur latinorū codicibus: Quia & CHRISTVS passus est pro uobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius: utrobique uobis secunda persona. Sic & Græce in castigatis (ut arbitror) tribus archetypis, *ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπόγραμμον, ὑβὶ ὑμῶν ἢ ὑμῖν*, uobis & uobis, sunt secundæ personæ, & monstrant seruis, ad quos Petrus dirigitur sermo. Sed non solum pro seruis CHRISTVS passus est, illis relinquens exemplū, sed pro nobis omnibus, & relinquens nobis omnibus, cuiuscunq; fuerimus conditionis exemplū. Nōne igitur par est illos & nos omnes meminisse, nos olim fuisse oues errantes absq; pastore, in omne scelus proruentes, priusquam illa immensæ clementiæ bonitas nos per filium suum uisitasset; nunc autē nos prius auersos, de tenebris conuertit ad lucem, de errore ad ueritatē, de morte ad uitam, de infernali lupo ad cœlestem pastorem dominum nostrum IESVM CHRISTVM, episcopum & curatorem animarum nostrarum, per quem cognoscimus & adducimur ad cœlestē patrem. Cui per ipsum, & cum ipso omnis honor, decus, & imperium in omnia seculorum secula, Amen.

CAPVT TERTIVM.

- 21 SIMILITER & mulieres, subditæ sint uiris suis, ut et si qui nō credūt uerbo, per [mulierum] conuersionem sine uerbo lucrifiant, cōsiderātes [in timore]
- 22 [sanctam] conuersionem uestram. Quarū non sit extrinsecus [capillatura, aut circūdatio] auri, aut [indumenti uestimentorum cultus:] sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei [locuples.] Sic enim aliquādo & sanctæ mulieres sperantes in deo, ornabant se, subiectæ proprijs uiris. Sicut Sarra obediebat Abrahæ, dominum eum uocans: [cuius] estis filiæ, beneficientes, & non pertimentes [ullam perturbationem.] Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorem, tanquā [cohæredibus] gratiæ uitæ, ut nō [impediatur] orationes uestræ. [In fide autem] omnes [unanimes compatientes] fraternitatis amatores, misericordes, [modesti, — humiles,] non reddentes malum pro malo, nec maledictū pro maledicto: sed è contrario benedicētes, quia in hoc uocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim uult uitā diligere, & dies uidere bonos, coërceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonū: inquirat pacē, & sequatur eam: quia oculi domini super iustos, & aures eius in [preces] eorum: uultus autem domini super facientes mala. Et quis est qui uobis [noceat,] si [boni] æmulatores fueritis? Sed etsi qd patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, [ut non] conturbemini. Dominum autem [CHRISTVM] sanctificate in cordibus uestris. Parati semper ad [satisfactionē] omni poscenti uos [rationē] de ea, quæ in uobis est, spe, sed cum [modestia & timore,] conscientiam habentes bonam, ut
- 23
- 24
- 25
- 26

ANNOT.

uxorum, γυναικῶν.

ἐν φόβῳ, cum reuerentia.

puram, castam, ἀγνήν.

qui ex plicatura capillorum, & circumpositione, ἐκ πλοκῆς τῆς χῶν, καὶ περιθέσεως. amictus palliorum ornatus, ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος.

sumptuosa, preciosæ res, πρηνὲς τελέες.

cuius, scilicet Sarra, ἡς.

ullo rauore, aut illum rauorem, μίαν πῆλοσιν.

coheredes, καὶ συγκληρονομοί. interrumpantur, ἐκκόπηθαι.

finis aut, in summa, τὸ τέλος. concordēs, conspirantes, ὁμόφρονες, συμπαθεῖς. affabiles, φιλόφρονες.

precem, δέησιν.

afflictionem affert, ὁ κακῶσων. rei bonæ, bonitatis, τὸ ἀγαθόν.

neq̄, μή δέ.

deum, τὸν θεόν.

defensionem, responsionem, ἀπολογίαμ. sermonē, λόγον. mansuetudine & reuerentia, πραότης καὶ φόβος.

in eo quod detrahunt de uobis, † confundantur qui calumniantur uestram bonā in CHRISTO conuersionem. Melius est enim, ut benefaciētes (si uoluntas dei uelit) pati, quā malefacientes. Quia & CHRISTVS semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret deo, [mortificatos] quidem carne, [uiuificatos] autem spiritu. In quo & his qui in carcere erant [spiritu] ueniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando [expectabant dei patientiam] in diebus Noë, cum fabricaretur arca in qua [pauci,] id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & uos nunc [similis formæ] saluos facit baptisma, nō carnis depositio fordidum, sed conscientia bonæ interrogatio in deū per resurrectionē IESU CHRISTI — à mortuis, qui est in dextera dei, — deglutiens mortē, ut aeternæ hæredes efficeremur: profectus in cœlum, subiectis sibi angelis & potestatibus, & uirtutibus.

† ut malefactoribus, ὡς κακοποιῶν.

θανάτωθεῖς, mortificatus. uiuificatus, ζωοποιηθεῖς.

Spiritibus, πνεύμασι.

semel expectabat dei patientia, ἀπαξ ἐξεδέχετο ἡ τῷ θεῷ μακροθυμία.

paucæ, ὀλίγα.

exemplar, ἀντίτυπον.

COMMENT. IN CAP. TERTIVM.

PROSEQVITVR Petrus apostolus nonam exhortationē, de uxoribus erga suos uiros, quæ est huiusmodi:

21

» Similiter & mulieres subditæ sint uiris suis, ut etsi qui non credunt uerbo, per mulierum conuersionem, sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conuersionem uestram.] Nō solum ad fideles mulieres quæ uiros habēt fideles hic sermo dirigitur, uerum etiā ad eas quæ uiros habebant adhuc infideles, qui nō credebāt euangelio, ut per sanctam earum cōuersionem possent uiuo exemplo opereq; lucrificari CHRISTO, inseriq; ecclesie primū illecti sine uerbo, dum ipsi intuant puram & castam earū cōuersionē et uitam. Sed qua uelit eas conuersione esse, quoue ornatu placere uiris suis, subdit dicens:

22

» Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumēti uestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Sic em̄ aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se, subiectæ proprijs uiris. Sicut Sarra obediebat Abrahamæ, dominum eum uocans, cuius estis filia benefaciētes, & non pertimentes ullam perturbationem.] Mulieres mundanæ student placere uiris suis eo ornatu qui foris apparet, ut cincinnis & crispatura capillorum, circumpositione auri, nunc à fronte & capillis, nunc à collo pendentis, & in uestitus multiplicitate, imò curiosa superfluitate & uanitate indumentorum. Sed tali ornatu nō uult apostolus CHRISTI, spirituales mulieres studere uiris suis placere, uerum eo qui est interior homo, homo cordis, homo genitura dei innouatus in incorruptibilitate spiritus mansueti et quieti: qui licet spiritus sit absconditus hominibus, deo tamen est apertus & admodum sumptuosus atq; preciosus. Hoc siquidem ornatu placuit Sarra Abrahamæ, ipsum uocās dominum. Abraham, figura dei patris, Isaac

Isaac

Isaac, filij Sarra, ecclesiae. Abraham filium suum deo sacrificium uoluntate obtulit. Deus pater, filium suum uoluntate & executione sacrificium pro hominibus dedit. Isaac post immolationis propositum cum patre uenit, CHRISTVS post immolationem rediuiuus, ad patrem ascendit, qui & ad dexteram eius residet, sedens in sempiternum. Quae ergo interiori ornatu obedientiae, modestiae, mansuetudinis, taciturnitatis, puritatis, & castitatis studet placere uiris suis, filiae sunt Sarrae, id est ecclesiae, dum sic sancte conuersantur, neque ullo pauore uirorum suorum, qui in immodestas & loquaces cadere solet concutiuntur. Quales etiam & nonnullae aliae sanctae mulieres in figura praecessere, sic subiectae uiris suis, placetes: ut Rebecca, Rachel, Asenec, & quae similes illis fuere. Decima:

23. Viri, similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohaeredibus gratiae uitae, ut non impediantur orationes uestrae.] Viri uxoribus suis congregari debent, non uelut pecora ignorantes, sed uelut cognoscentes, & scientiam dei habentes, prolis habendae gratia, & sanctae quidem prolis, cum hoc contubernium quodammodo sit mysterium & symbolum CHRISTI & ecclesiae. Quare sancta & casta, et minime intemperans, uel lasciuadebet esse huiusmodi communio. Et qui hoc modo conuersantur infirmiori uasculo muliebri, quod a deo ordinatum est, ut solum adferat filios, sanctamque CHRISTO prolem: infirmiori naturae deferunt honorem, ut CHRISTVS ecclesiae. Et ut ecclesia cum gignit, ex filiis naturae filios CHRISTI, a laude non cessat & oratione: sic nec uiri ob indiscretum thorum cum sanctis uxoribus suis a laudibus & gratiarum actione beneficiorum dei cessare non debent, ut qui cum suis uxoribus cohaeredes sunt gratiae & immortalis & aeternae uitae. Undecima:

24. In fine autem, omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: sed e contrario, benedicentes, quia in hoc uocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim uult uitam diligere, & dies uidere bonos, coereat linguam suam a malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum: inquiret pacem, & sequatur eam. Quia oculi domini super iusto & aures eius in preces eorum: uultus autem domini super facientes mala.] Finem summam, & anacephalaeosim praedictarum adhortationum esse uult, ut omnes, tam uiri quam mulieres, concordantes sint, affectu conspirantes fratrum, id est, fidelium amatores, ex intimis praecordiis misericordes, affabiles, non rependentes alijs malum pro malo, conuicium pro conuicio, sed contra, bonum pro malo, & bonum uerbum pro conuicio, etiam bonum & benedictionem ipsis a deo imprecantes: cum id scire debeant, se ipsos dei benignitate ad hoc uocatos esse, ut benedictionem & aeternam quidem benedictionem a deo hereditate possideant, & cum insuper hoc spiritus sanctus per regium psalterium ipsis insinuet, cum ait: Quis est homo qui uult uitam, diligit dies uidere bonos? Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte a malo, & fac bonum, inquire pacem: et persequere eam. Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem domini super facientes mala. Duodecima:

25. Et quis est qui uobis noceat, si boni aemulatores fueritis? Sed etsi quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, ut non conturbemini. Dominum autem CHRISTVM sanctificate in cordibus uestris.] Nullum nocumentum, nullam afflictionem timere debemus, si sumus CHRISTI imitatores. Hi enim uel soli sunt imitatores boni. Si aliud imiteris quam CHRISTVM, non es perfectus imitator. At a quibus nocumenta timeremus? An a caelestibus spiritibus: at nobis sunt propitij, & cum caelestibus inuimus amicitias. An a daem

monibus & malis angelis: Sed fides, sed spiritus CHRISTI, sed CHRISTVS ipse qui nobiscum est, illis est potentior. An à bonis hominibus? sed nobiscum concordant, nos amant, & in re quacumque possunt adiuuant. An à malis hominibus? Sed an nocent, cum nobis eo ipso quod nos affligunt, aut quod nobis nocere putant, beatitudo accrescit, & in cœlis gratiæ merces ad quam fidelis animus uel maxime aspirat: cum scriptum sit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Ergo nullus metus nocentorum, afflictionum aut pœnarum nos arcere debet à sancta illa CHRISTI imitatione. Et quid etiam eos timeremus, quid eo metu trepidaremus quasi infideles? cum scriptum sit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed dominum nostrum IESVM CHRISTVM in cordibus nostris sanctificemus, ipsum solū quippe qui deus est timentes ac reuerentes, sed timore puro, sancto atque casto. Decimatertia:

26 „ Parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea quæ in uobis est spe: sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam: ut in eo quod detrahunt de uobis, confundantur qui calumniatur uestram bonam in CHRISTO conuersationem. Melius est enim ut benefaciētes (si uoluntas dei uelit) pati, quam malefaciētes. Quia & CHRISTVS semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret, mortificatos quidem carne, uiuificatos autem spiritu. In quo & his qui in carcere erant spiritu ueniens prædicauit: qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant dei patientiam in diebus Noë, cum fabri caretur arca, in qua pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod et uos nunc similis formæ saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio in deum: per resurrectionē IESV CHRISTI à mortuis, qui est in dextera dei, deglutiens mortem, ut uitæ æternæ hæredes efficerentur profectus in cœlum, subiectis sibi angelis, & potestatibus, & uirtutibus.]

Si quis etiam infidelis petit à nobis sermonem de spe quam in CHRISTO habemus uitæ æternæ, parati esse debemus ad defensionem, siue ad responsionem (id enim πρὸς ἀπλογία signat) cum modestia tamen, et dei timore. Et quomodo propter iustitiam qui nullum timent nocentum, nullam persecutionem, sed sanctificant CHRISTVM in cordibus suis: formidarent facere uerbū ad defensionē & tutamentum suæ fidei, et spei quam habent in CHRISTO, aut ad instructionē eorum qui petunt, si forte persuasi, communis participes efficiantur salutis? Id tamen facere debent cum modestia & dei timore, id est reuerentia, conscientiam habentes nullo modo sauciam. Et id quidem non solum quia hi mores christianorum sunt, sed ut ij qui calumniantur sanctam eorum in CHRISTO conuersationē ac uitam, pudore suffundantur in eo ipso quod de ipsis obloquuntur, & à propria conscientia redarguti, dei miseratione ad meliorem uitæ frugem trahantur. Hoc enim optat conscientia eorum bona, modesta & cum reuerentia exhibita ante illos suæ uitæ conuersatio, ac fidei suæ defensio siue manifestatio. Sunt & qui ex hoc loco intelligi uolunt, nos paratos esse oportere reddendæ rationi ad quemcumque poscentem rationem, Iudæum, gentilem, neophytum, de nostra fide & spe. In qua re nimirum humana ratio non tam prudenter quam frustra laboraret: cum fides nostra & spes eorum sint quæ sunt supra nostram rationem. Sed occasionē præbuit interpretis qui uertit: Parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea quæ in uobis est spe. Græce habetur, ἑτοιμοὶ δὲ εἰ πρὸς ἀπλογία πάντῃ τῷ αἰε τοῦντῷ ὑμᾶς λόγῳ πρὸς ᾧ ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, quod & uerti poterat: Parati autē semper ad responsionem omni petenti à uobis sermonem de ea quæ in uobis est spe. Homonymum est enim, λόγος, ad rationem & sermonem. Ratio magis ad contentionem, sermo ad modestiam pertinere uidetur. Contentionem prohibet Paulus, dicens:

dicens: Si quis autem inter uos uideatur contentiosus esse, nos talem consuetudinē 1. Corinth. 11.
 non habemus, neq; ecclesia dei. Videtur ergo rectius interpretandum fuisse, ser-
 monem. Sed quem sermonem obsecro, nisi sermonem quod uerbum dei est, et fi-
 delem in doctrina uitæ instructionem, non humanam de diuinis rationem, quæ ni-
 hil aliud est quàm obscura lucerna ad ostendendum in meridie solem. Quod si ra-
 tio de diuinis reddenda est, non alia reddi potest quàm diuina: ut cum interdū ali-
 quod uerbum dei, id est aliquis sermo nobis est opertum: per aliud uerbū dei red-
 ditur nobis perfectum, dilucidum & apertum. Et hunc qui modo dictus est, arbi-
 tror huius loci esse sensum; non quem uult schola, humane non diuine, rationabi-
 liter nō spiritaliter diuina discentiū. Est enim diuinorum fidei sensus, super ratio-
 nem & intelligentiam. Secundo: Illis melius est, ut beneficientes, id est, uitam
 suam in CHRISTO, imō CHRISTVM in sua uita manifestantes, modeste &
 reuerenter ijs qui de ea re eos interrogant, respondendo, patientur, si ita diuinæ
 uoluntati uisum fuerit, quàm malefacientes, id est non respondentes, aut nō cum
 modestia satisficientes. Nam etsi hominum pœnas, dei tamen ultionem nō eua-
 dent. Scriptum enim est: Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, con-
 fitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Ergo sustineamus, & sine ul-
 lo timore modeste & reuerenter defendamus fidem & spem quam habemus in
 CHRISTO, synceram, puram, sanctam ad populum & quoscunq; per uerbum
 dei habentes sermonem: & quantumcunq; possumus, ad hanc gratiam cum mo-
 destia & reuerentia omnes alios qui eam non habent, per spiritum fidei illumina-
 mus. Ad quod exemplum habemus dominum nostrum IESVM CHRISTVM,
 qui semel pro peccatis nostris mortē appetijt, iustus pro iniustis: ut mortuos car-
 ni, uiuificatos autem lumine fidei, offerret deo patri: qui mortificatus quidem fuit
 secundum carnem, sed uiuificatus secundum spiritum; in quo semper uiuens, spi-
 ritu descendit ad inferos, non quidem ut ab eo teneretur, qui erat inferni uictor,
 destructor, spoliator: sed ut illuminaret spiritus qui erāt in carcere, & prædicaret
 eis qui aliquando increduli fuerant, ut temporibus Noë, cum eos dei longanimitas
 sustinuit, tolerauit, expectauit dum extrueretur arca in qua pauci, id est, octo
 animæ, Noë, Sem, Cham, Iaphed: & quatuor eorum uxores, saluæ factæ sunt per
 aquam, quæ figura erat baptismi, qui nos saluos facit, non ablutione externa for-
 dium carnis, sed ablutione interna conscientia interrogatæ, examinatæ, purgatæ
 fide in deum, per resurrectionē IESV CHRISTI à mortuis, qui est in dextera dei
 patris sedens, mortis destructor, uitæq; largitor, ut uitam æternā hæreditate perci-
 peremus, qui profectus in cœlum, sublimatus est super angelos & potestates, &
 uirtutes, id est, omnem cœlestium spirituum sublimitatem, in eadē cum patre ma-
 iestate. Cui honor & gloria in sempiterna secula. Amen.

Matth. 10.

CAPVT QVARTVM.

ANNOT.

27

CHRISTO igitur passo [in]
 carne, & uos eadem cogitatione
 armemini, quia qui passus est in
 carne, desijt à [peccatis,] ut iam
 nō [desiderijs] hominum, sed uo-
 luntate dei quod reliquum est in carne uiuat tem-
 poris. Sufficit enim præteritum tempus † ad uo-
 luntatem gentium cōsummandam, his [qui am-

† pro nobis, ὑπερ ἡμῶν.

peccato, ἀμαρτίας.

concupiscentijs, ἐπιθυμίαις.

† uitæ, τοῦ βίης.

qui ambulabāt in lasciujs, con-

bulauerunt in luxurijs, desiderijs,] uinolentijs, comestationibus, potationibus, ebrietatibus, & [illicitis idolorum cultibus.] In quo admiratur non concurrētibus uobis in eandem [luxuriæ confusionem:] blasphemantes, qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare uiuos & mortuos. Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est: ut iudicentur quidem secundum homines in carne, uiuant autem secundum deum in spiritu. Omnium autē finis [appropinquabit.

28 Estote itaq; prudentes,] & uigilate in orationibus. Ante omnia autem — mutuam [in uobismetipsis charitatem continuam] habētes: quia charitas [opperit] multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem sine [murmuratione.]

30 Vnusquisq; sicut accepit [gratiam,] in alterutrū illam administrantes: sicut boni dispensatores [multiformis] gratiæ dei. Si quis loquitur [quasi sermones] dei: si quis ministrat, tanquā ex [uirtute,] quam [administrat] deus, ut in omnibus [honorificet] deus per IESVM CHRISTVM: cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen. [Charissimi, nolite peregrinari in feruore,] qui ad tentationem uobis fit, quasi noui aliquid uobis contingat: [sed communicantes] CHRISTI passionibus, gaudeate, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine CHRISTI, beati eritis: — [quoniam quod est honoris, gloriæ, & uirtutis dei, & qui est eius spiritus, super uos requiescet.] Nemo autem uestrū patiatu[r] quasi homicida, aut fur, aut [maledicus, aut alienorum appetitor.] Si autem ut christianus, non erubescat, glorificet autem deū [in isto nomine,] quoniam niam tempus est ut incipiat iudicium à domo dei. Si autem primū à nobis, quis finis eorum qui nō credūt dei euangelio? Et si iustus quidem [uiu saluabitur,] impius & peccator ubi [parebunt?] Itaq; et hi qui patiuntur secundum uoluntatem dei, fideli [creatori] commendent animas suas [in benefactis.]

COMMENT.

cupiscentijs, ηρενομένους επ
ασελγίαις, επιθυμίαις.

prophanis idololatrijs, αθεμί
τοις ειδωλολατρίαις. luxus
refusionē, ασωτίας ανάχυσιν.

appropinquauit. Estote ergo tem
perantes, η γικε. σωφρονισατε
ουμ.

ad, erga uosipfos charitatem ex
tensam, τημ εις εαυτους αγα
πη εκτενη. opperiet, καλύψει.

murmurationibus, γογγυσμων
donum, χάρισμα.

uariæ, ηικίλης.

tanquam eloquia, ως λόγια.

fortitudine, ισχυος subministrat,
χορηγει. glorificetur, δοξα
ζηται.

Dilecti, ne miremini in incendio
uestro, αγαπητοι, μη ξευιζε
θε τημ επ υμιν πυρωσθ.
sed quatenus communicatis, ελλα
καθο κοιωνειτε.

quia qui est gloriæ, et qui est spiri
tus dei super uos requiescit t ab
illis quidem blasphematur, à uo
bis autē glorificatur, οτι το η
δοξησ ηχη τσ θεσ πνευμα εφ
υμας αναπαυεται. κατὰ μη
αυτους βλασφημείται, κατὰ
δε υμας δοξάζεται. t maleficus,
aut alienorū curiosus explorator
κακοποιος η αλλοτριος επισκο
πος. in hac parte, εν τω μερε
τουτω.

difficulus saluatur, seruatur, μω
λις σωζεται. comparebit, φα
νειται. conditori, κτιση.

beneficentia, αγαθοποιια.

COMMENT. IN CAP. QVARTVM.

LIAM ponit instructionem Petrus apostolus, instruēs gentiles ad CHRISTVM uocatos, & iam ad christianismū receptos, & in ipsis nos christianos, qui CHRISTI nomen portamus, & uitam christianam profitemur, oportere in carne esse passos. Et hæc est decima quarta adhortatio.

27 CHRISTO igitur passo in carne, & uos eadem cogitatione armamini. Quia
 » qui passus est in carne, desijt à peccatis, ut non iam desiderijs hominum, sed uolun-
 » tate dei, quod reliquum est in carne uiuat temporis. Sufficit enim præteritū tem-
 » pus ad uoluntatem gentium consummandam: his qui ambulauerunt in luxurijs,
 » desiderijs, uinolentijs, cōmesationibus, ebrietatibus, & illicitis idoloruū cultibus.
 » In quo admirantur, non concurrentibus uobis in eandem luxuriæ confusionem,
 » blasphemantes: qui reddent rationē ei qui paratus est iudicare uiuos & mortuos.
 » Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, ut iudicentur quidem secundū
 » homines in carne, uiuant autem secundum deum in spiritu. Omnium autem finis
 » appropinquauit.] Primo, decet uocatos accitosq; & ad CHRISTI gratiā ad-
 » missos, esse passos in cruce, mortuosq; carni: cū CHRISTVS fuerit passus in car-
 » ne, id est, mortuus carni, nō solum cum animā posuit in cruce pro nobis, sed toto
 » temporalis uitæ suæ tempore. Siquidē esse passum in carne, esse mortuū carni, est
 » concupiscētias peccati in carne esse extinctas atq; mortuas. At quis nescit CHRIS-
 » TVM peccati fomitem non habuisse, & ideo nullas unquam peccati habuisse
 » concupiscētias, sed semper in carne fuisse passum, carniq; mortuū? Et ipsi debēt
 » illa cogitatione armari: oportere se in carne esse passos, mortuosq; carni. Quia
 » quisquis ex nobis hoc modo passus est & mortuus, desijt à peccatis, ut non iam se-
 » cundum concupiscētias carnalium hominum uiuat, reliquum tempus quod in
 » mortua carne, id est concupiscētijs mortificata manet, sed secundum dei uolun-
 » tatem. Quod mortuis peccatis, iusticiæ dei quæ est per fidem IESV CHRISTI ui-
 » uentis, gratia & spiritus dei donare potest. Secundo: Sic ad CHRISTVM admis-
 » sis olim gentilibus sufficiebat præteritū tempus, in quo desideria carnis comple-
 » uerant, ambulando in lasciuijs, concupiscētijs, & temulentijs, crapulis, compo-
 » sationibus, & nefandis idololatrijs. Hæc enim sunt opera uiuentium in carne, &
 » nondum per fidem & spiritum Christi carni mortuorum, qui non amplius secun-
 » dum carnem ambulabant, sed secundum spiritum, casti, abstemijs, sobrijs, omnem
 » luxum cibi, potus, uestium uitates, & sancti dei cultores. Quorum tam diuersam
 » conuersationem uidentes, admirabantur ij qui remanserant carnales & perditī ho-
 » mines, quod ex ipsorum turba acciti fideles, non concurrebant in eandem luxu-
 » riæ superfluitatem, in tantā immundiciæ colluuiem; & blasphemabant, execran-
 » daq; conuicia intorquebant, et maledicta in eos euomebant. Qui nihilominus &
 » de operibus carnis, & de conuicijs reddituri sunt rationem ei, qui in promptu ha-
 » bet iudicare uiuos et mortuos: uiuos quidem spiritui, & mortuos carni qui boni,
 » iusti & fideles sunt, & uere uiuentes: & mortuos spiritui, uiuentes autē carni qui
 » mali, iniusti & infideles sunt & uere mortui. Tertio: Eā ob causam gentibus quæ
 » omnes per fidei defectum, per idololatriā & dei ignorantiam mortuæ erant, præ-
 » dicatum est euangelium, ut apud homines quidem iudicētur, discernantur, dino-
 » scantur mortuæ carni, apud deum autem uiuant spiritui. Quarto: Omnium finis,
 » temporalisq; uitæ terminus in proximo est. Quid igitur pro tam exiguo tempo-
 » ralis uitæ curriculo carni uiuemus, spiritui mortui, ut perpetuo deo moriamur?
 » Passi igitur in carne, mortuiq; carni, id est, per spiritum fidei plene secundum car-
 » nis concupiscētias mortificati, sed spiritui uiuentes, momentaneā uitam transi-

gamus. Et certe hæc instructoria adhortatio ad nos pertinet, & utinã sufficiat nobis præteritum tempus quod cum rubore & uerecundia recogitemus male transactum, imò pessime ad CHRISTI iniuriã consumptum in luxurijs, desiderijs carnis, in comestationibus, in ebrietatibus, & alieno à uero deo cultu per uerbum dei, quod iam plerisque in locis sincere pureque adnunciatur, resumpta fide spiritusque fidei, & nobis per hanc gratiã ad CHRISTVM innouatis. Hic spiritus est per quẽ sunt uere fideles, & mortui carni; sed CHRISTO spiritusque eius uere uiuẽtes. Decimaquinta:

28. „ Estote itaque prudentes, & uigilate in orationibus.] Estote prudentes, uocabulum quo hic utitur Petrus σωφρονίσατε designat potius temperãtes & modesti estote quàm prudentes. Iubet igitur temperantiam uitæ, non modo secundum carnem, sed secundum mentem, quam sequitur prudentia secundum deum. Vt enim intemperantia carnis quæ est in nimia occupatione cibi, potus, & uoluptatũ corporearum, impedit corporis uigilantiã, & debitum erga homines officium, ut qui eiusmodi sunt reputentur inter carnales, imprudentes: sic nimia occupatiõ mentis circa uarias disciplinas alienas à uerbo dei, tanquã uarias escas & ueneres mentis, mentis uigilantiã impedit, ut officium præstet erga deum, quod maxime illi debetur, quod est orare spiritu & mente, & sunt eiusmodi inter spirituales, imprudentes. Primum igitur est, ut temperantes mente simus: deinde seduli, attenti & uigilantes in ijs quæ dei sunt, spiritus & fidei: quod sequitur corporis & mentis temperantiã. Attenti dico fide & spiritu ad dei seruitium, ad orationes puras & sanctas, quas secretus opifex spiritus in fidelium mentibus operatur, qui est sanctorũ infusor cogitatum. Quis enim terrenorum regum seruos intemperãtes, ac proinde hebetes & imprudentes, corpore pigros, desides & somnolentos diligeret? Quid igitur de æterno rege spirituum dicemus? Decimasexta:

29. „ Ante omnia autem, mutuam in uobismetipsis charitatem continuam habẽtes: quia charitas opperit multitudinem peccatorum.] Cum officium spiritualium erga deum sit orare, deumque pure ac sancte colere, ad quod ordinatur per præcedentem σωφροσύνην καὶ νηφωσίαν, id est temperantia, modestia, sobrietas ac uigilantia, suntque orationes sanctorũ, spiritualia thura, spiritualiaque thymiamata. Thura autem & quæque thymiamata sine igne, deo nunquã offeramus, orationes sanctorum nunquam sunt offerendæ sine flammata ad deum charitate, quæ orationes eorũ incendit, incensaque ad deum transeunt. Quapropter cum ille ignis quo thymiamata spiritus incenduntur, maior sit & permanentior, & (ut sic dicam) ignis sacrificij inconsumptibilis: iubet Petrus hanc fidelium charitatem esse extensam ad fratres, iugemque ac perpetuam: sed & uicissim illorum, mutuam atque reciprocam. Et has perinde ac ignitos carbones, in acerra animæ sese mutuo ad diuinorũ thymiamatum incendia purumque dei cultum fouẽtes. Et ut erga deum nihil est quod eminentiã præcedat spiritus charitatem: sic erga fratres omnia præcedere debet huiusmodi charitas, quæ dei donum est, ut eam non à se & suis uiribus, sed à deo expectet. Et insuper hanc habentibus affert utilitatẽ, quod sicut ignis purgat omnia quæ illi apponuntur, sic charitas spiritus ad deum primo, & subinde ad proximos & fratres, imò & ad inimicos ignis est purgans peccata: sicque anima & carne per eam puriore auro effecta, opperit multitudinẽ peccatorum, cum charitas nõ æmuletur, non agat perperam, non inflatur, non sit ambitiosa, nõ quærat quæ sua sunt, non irritetur, non cogitet malum, non gaudeat super iniquitate, congaudeat autem ueritati, omnia sufferat, omnia credat, omnia speret, omnia sustineat. Quid enim ex se caro, nisi quædam peccatorum infinitudo: fomes siquidem, id est, ingenua concupiscentia, radix omnium malorum est. Decimasextima:

1. Cor. 13.

Hospitales

30 " Hospitales inuicem sine murmuratione.] Philoxeniam commendat, quæ est amicitia erga externos & peregrinos, quæ & hospitalitas dicitur: quæ non tam impletur ex susceptione in materiali ædificio, & exhibitione materialis cibi & potus, quàm ex susceptione in spiritali ædificio, cuius hospita quæ suscipit, est charitas, & alimenta quæ ministrat, sunt alimenta fidei & spiritus, quæ sunt amicitia, beneficentia, & sanctus fidei sermo, per charitatem exhibita, & alimēta, necessaria; corporis quantum facultates & quoad possunt pro hospitem indigentia, & id charitas uult, & fidei spiritus, ut sine murmuratione susipientium, & etiam susceptorum fiat. Alioquin φιλοξενία dici non posset, quæ ex amicitia & dilectione nō procederet; quandoquidem nihil aliud sonat uocabulum, quàm amicitia affectum erga peregrinos. Decima octaua:

31 " Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei. Si quis loquitur quasi sermones dei. Si quis ministrat, tanquam ex uirtute, quam administrat deus, ut in omnibus honorificetur deus per IESVM CHRISTVM. Cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen.] Hæc exhortatio docet unumquemque spiritualem uirum se ipsum metiri, non seipsum attendendo, sed charisma spirituale donum, spiritualeque gratiam quam à deo consequutus est, non sibi, suisque uiribus tribuendo quicquid, sed deo, uirtutisque diuinæ. Et huiusmodi gratias debet alius in alium siue domesticum & indigenam, siue peregrinum & aduenam uicissim transfundere: tanquam boni dispensatores uariæ & multiplicis gratiæ dei, qui uarie diffundit ut uult in uno gratiam sermonis, in alio gratiam subministrationis & subuentionis aliorum necessitatibus. Proinde qui gratiam sermonis & doctrinæ consequutus est, doceat, exhortetur, loquatur sermones nō tanquam suos, sed tanquam dei sermones. Qui uero administrationis donum, id est, gratiam consequutus est, ministret nō tanquam ex se & propria uirtute, robore, fortitudine, sed tanquam ex ea quam illi indulget deus. Et homo non se respiciat, non uane gloriatur, non intumescat, ingratus deo qui donum largitus est: sed solus deus in omnibus donis suis & suorum donorum functionibus glorificetur per IESVM CHRISTVM dominum nostrum, per quem, & in quo regenti gloriosa consequimur dona. Cui est gloria et imperium in secula seculorum Amen. Deinde exhortatur eos ad quos scribit Petrus: ad patientiam in his tribulationibus quæ illis superuenturæ erant, imò & quæ de proximo illis imminerent, ut illo persecutionum igne ueluti aurum probarentur, eos prædicatione & prophetia præmunens ne in tribulationibus deficiant, sed patientia & spe in deo, uere euadant uictores. Undeuigesima:

32 " Charissimi, nolite peregrinari in seruire qui ad tentationem uobis fit, quasi noui aliquid uobis contingat: sed communicantes CHRISTI passionibus gaudete, & ut in reuelatione gloriæ eius gaudeatis, exultantes. Si exprobramini in nomine CHRISTI, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ, & uirtutis dei, & qui est eius spiritus, super uos requiescet. Nemo autem uestrum patiatu quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut christianus non erubescat: glorificet autem deum in isto nomine, quoniam tempus est ut incipiat iudicium à domo dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt dei euangelio? Et si iustus quidem uix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? Itaque & hi qui patiuntur secundum uoluntatem dei, fidei creatori commendant animas suas in benefactis.] Charissimi, nolite peregrinari in seruire qui ad tentationem uobis fit: sic Græce, ἀγαπῆτοι, μὴ ἐνὶ ζῆλοῦ τῆ ἐν ὑμῖν πνεύματι, id est, Plusquam dilecti, nolite admirari, nolite attoniti fieri in æstuatione, in incēdio tribulationum, quod ad probationem uestram fit, ut admirari, attonitiq; reddi solēt in quibus noua,

repentina & inopinata mala superueniunt: sed ferte patienter, et gaudete potius. Primo: Quia hæc patienter, lato, æquoq; animo sustinentes, eritis communicætes passionibus CHRISTI, id est, cum ipso communes habentes passiones, communemq; crucem, ipsumq; imitantes, qui omni confusione contempta cum gaudio baui lauit sibi crucem: & id pro nobis, ut per id æterna redemptione inuenta, relinqueret nobis exemplum patientiæ et imitationis, utq; id ipsum cum eo commune haberemus quod patienter tribulationes feramus, & ut ipse pro nobis, & nos quoq; eius amore libenter patiamur, quibus tandem multum bonum accedet, & tantum bonum, ut in reuelatione, præsentia, & aduentu gloriæ eius (quod particulariter erit in transitu cuiusq; ex hoc mundo, & uniuersaliter omnium & maxime insigniter in die nouissimo) gaudeamus & exulemus gaudio inenarrabili & læticia sempiterna. Secundo: Quia si contumelijs afficimur in nomine domini nostri IESU CHRISTI, quod illum confiteamur, beati sumus: quoniã spiritus gloriæ, spiritus honoris, qui est spiritus dei, super nos requiescit, qui infundit nobis gratiam patientiæ, & in tribulationibus, consolationis. Tertio: Patienter & exultanter sufferre debemus: cum nemo tunc nostrum patiatur ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut ut alienæ rei curiosus explorator, sed ut christianus, quodq; talis dicatur. Si autem ut christianus, nõ erubescat hoc nomine contumelijs & opprobrijs affici & incessi, sed glorificet deum quod in hoc nomine patitur ut is qui est CHRISTI, & is qui CHRISTI nomen portat. Quartum: Est prædictio & prophetia, quia iam tempus adest in quo iudicium persequutionum incipiet à domo dei, qui sunt fideles CHRISTVM confitentes. Et qui in hoc tribulationum igne, in hoc persequutionum examine probati omni patientia sustinuerunt, saluabunt. Si ergo persequutionum & afflictionum iudicium primum à nobis, id est à fidelibus qui euangelio credimus, incipiet: quis finis, quis exitus eorũ qui euangelio non credunt, id est, qui fidem nõ habent, aut qui ad infidelitatẽ relabuntur? Quomodo diuinas euadent manus, quomodo uindictam & ultionem? Et si uix, & nõ absq; periculo iustus, id est, fidelis in his tribulationibus quæ superuenturæ sunt, saluabitur & euadet, impius & peccator, id est infideles, aut ad uitia carnis & infidelitatem relabentes, aut in probationibus ipsis deficientes, cum sauerit manus ultriæ dei, ubi parebunt? Et hoc siue in hoc mundo punire uelit, siue altero, siue in utroq;. Et hanc sententiã Petri: Et si iustus quidem uix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? intellige de salute à tribulationibus, à quibus tribulationibus in hoc mundo uix iusti & fideles immunes fiunt. Nam (ut alio quoq; loco dicitur)

Heb. 12. Quem diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Sed inquis: Vnde id intelligam? Sanè ex calce capitis undecimi prouerbiorum, ubi dicitur: Si iustus in terra recipit, quanto maius impius & peccator? Nam suam ex hoc loco hic uidetur Petrus depromere sententiã. Et subdit: Proinde hi qui secundum uoluntatem dei tribulationibus probantur: fideli creatori commendent animas, nihil sibi fidentes, sed deo, & eius implorato auxilio patienter ferendo, & quæcunq; possunt bona operando, uoluntati eius omnia committentes in se (ut dictum est) nihil, sed in eo per omnia fidentes qui fidelis est, & non derelinquit in se sperantes, & uires suggerit ad uincendũ, & pro uictoria quam ipse donat dat gratiã, dat misericordiæ suæ præmiũ illam agnoscenti, & coronam gloriæ sempiternam. Et ipse pater cœlestis est gloriæ largitor, qui omnia largitur nobis in CHRISTO & per CHRISTVM. Cui per CHRISTVM & cum CHRISTO gloria, honor, potestas, maiestas, decus & imperium in omnia secula seculorum. Amen

CAPVT QVINTVM.

ANNO T.

53

[Eniores] ► ergo qui in uobis sunt obsecro, [consenior] & testis CHRISTI passionū, qui & eius quæ in futuro reuelāda est, gloriæ [cōmunicator:] Pa-

scite qui in uobis est gregem [dei, prouidentes] non coacte sed spontanee ► secundum deum, neq; turpis lucri gratia, sed [uoluntarie:] neq; ut dominantes [in cleris,] sed [forma] facti gregis ► ex animo. Et quum apparuerit princeps

54

pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronā. Similiter adulescētes, subditi estote senioribus. Omnes [em] inuicem [humilitatē] insinuate: quia dominus superbis resistit, humi-

55

libus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore [uiscitationis:] omnem sollicitudinem uestram proijcientes in eum, quoniā ipsi cura est de uo-

56

bis. Sobrii estote, & uigilate, quia [aduersarius] uester diabolus tanquam leo rugiens, circumit quærens quem [deuoret.] Cui resistite [fortes in fide, sciētes eandem passionē] ei quæ in mundo est, uestræ fraternitati [fieri.] Deus autem omnis gratiæ, qui uocauit nos in æternā suam gloriam in CHRISTO IESU, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitq;. Ipsi gloria & imperiū in secula seculorū. Amē.

57

Per Syluanum fidelem fratrem uobis, ut arbitror, [breuiter] scripsi, obsecrans & contes-

58

titans hanc esse ueram gratiam dei, in qua & stantis. Salutatur uos ecclesia quæ est in Babylone [collecta,] & Marcus filius meus. Salutate inuicem in osculo [sancto. Gratia] uobis omnibus, qui estis in CHRISTO IESU. Amen.

COMMENT. IN CAP. QVINTVM.

ROSEQUITVR uicesimam adhortationem Petrus apostolus ad presbyteros, id est episcopos, de quorum sorte ipse erat attinentem, quæ est hæc:

33

Seniores ergo qui in uobis sunt obsecro, consenior & testis CHRISTI passionum, qui & eius quæ in futuro reuelanda est gloriæ cōmunicator; Pascite qui in uobis est gregem dei, prouidētes non coacte, sed

presbyteros, πρεσβυτέρους.
unā presbyter, συμπρεσβυτέρος.

socius, consors, κοινωνός.
Christi intendentes, χριστῶ ἐπισκοπῶντες.

prompte, προθύμως.
in clericos, aduersus, κατὰ κλήρω. formæ, exempla, τύποι.

subiecti, ὑποτασσόμενοι. humilitatē animi, ταπεινοφροσύνη.

competitor, ἀντίδικος.

deglutiat, καταπίη.

firmi fide, scientes easdem passionē, στερεοὶ τῆ πίστεως, εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθιμάτων. firmis perfici, ἐπιτελεῖσθαι.

paucis, δι' ὀλίγων.

colecta, συνεκλεκτή.

dilectionis. Ραχ, ἀγάπης, εἰρήνης.

Spontaneæ secundum deum, neque turpis lucri gratia, sed uoluntarie, neque ut dominantes in cleris, sed forma facta gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam.] Sententia huiusmodi est: Ego Petrus, presbyteros qui inter uos sunt obsecro & ipse pariter presbyter, testis passionum, id est afflictionum, opprobriorum, irrisionum, flagellorum, & denique mortis CHRISTI, & particeps futuræ gloriæ quæ reuelabitur: obsecro inquam uos, pascite gregem CHRISTI qui in uobis est. Sed quo cibo? Verbo perfecto dei, euangelicorum pabulo. Magna benignitas Petri, qui è primis erat apostolorum, qui omnibus interfuerat CHRISTI gestis & afflictionibus, qui & de corona gloriæ à CHRISTO iam factus erat certior: tam benigne, tam humiliter precari & obsecrare symmyctas suos, quos apostolorum ordinatio instituerat. Sed hæc benignitas & humilitas uere erat eius quæ Christi est æmula, qui dixit: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Et egregie Petrus, etsi arte piscator, didicerat discipulus non hominis solum, sed dei: non carnis, sed spiritus. Sic presbyteri, sic episcopi, qui spiritu sancto afflati sunt & docti, mites sunt, humiles, & benigni. Et quid est testis passionum Christi, nisi ex presentia testis, insuper uerbo testis, testis opere & imitatione, fatigationes, labores, persecutiones indefesse, fortiter et æquanimiter ubique ferendo: Quid futuræ gloriæ quæ reuelabitur, siue quæ reuelanda est, nisi futuræ gloriæ non in hoc mundo, sed continuo post exacta huius uitæ munia, et maxime in nouissima regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue, & receperit unusquisque iuxta opera sua mercedem misericordiae dei & gratiæ, in iusto dei iudicio: Hæc futura gloria, quodammodo bis est futura: in egressu uel delictet huius seculi, & in consummatione seculi. Illic futura in anima, istic insigniter & consummate in corpore & anima reuelanda. Quid est, pascite gregem Christi qui in uobis est, nisi qui uobis commissus est tanquam pastoribus ad pascendum? Sed qua alimonia? quo cibo? Doctrina sanè cœlesti, & uitæ æternæ, et (ut iam dictum est) doctrina euangelica, puroque dei uerbo. Nam oues Christi non nouerunt uocem alienorum, nolunt ad alium duci, nisi ad solum Christum: nolunt alium prædicari, sed solum Christum. Et quomodo id faciendum, aperit: Si gregi superintendant, & eum moderentur non coacte, sed uoluntarie, non ab turpe lucrum, sed prompto animo & charitate, non dominantes, non dominium exercentes in eos qui ad sortem & hæreditatem æternam uocati sunt, quibus diuina ordinatione præfecti sunt pastores, sed fiant exemplaria gregis, Christum imitantes, qui non uenit ministrari sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. Et si ita gregemauerint: cum apparuerit CHRISTVS pastorum princeps, reportabunt immarcessibilem gloriæ coronam. Et hæc paraclisis et exhortatio qua exhortatur, ne coacte intendant gregi, ne ob turpe lucrum, neque ceu dominantes in clericos, in sortes & hæreditates CHRISTI præsent: non tam ad eos ad quos scribebat pertinet, quam præmunit eos qui futuri erant presbyteri siue episcopi, quo non coacte alimonia uitalis euangelicæque doctrinæ præstarent, sed in fide & charitate, quo non sectarentur turpe lucrum, uelut mercenarii & negociatores, quo non essent ambitiosi honoris, non dominij, non se eleuaret, non superbiret aduersus clericos, id est sortes domini (quod tam ad populum & eos qui subsunt, quam eos qui in doctrina præsent pertinet) non inquam dominarentur et insolescerent in eos qui doctrina pascuntur, tanquam grex suus esset, non Christi quod ipse aliquando futurum spiritu prophetico præuidebat. Cum pastoris secularis officium sit pascere gregem, non sibi, sed patrifamilias: etsi quicquam interit aut deperit in eius manus patrifamilias de omnibus rationem reddit. Sic agnoscitur uerus paterfamilias, & fideles presbyteri & episcopi, pastores, uel uerius ministri ueri pastoris, qui solus omnia pascit, sic & plebes, sortes

Math. 11.

Math. 20.

bes, sortes
pastor
to hom
do ne
ex gre
ciant,
pastor
pastor
na sup
tionem
nuncia
Sim
tatem
Præce
est de
& pps
adduc
iustis. E
christia
rentes,
sunt h
Hu
nis, om
uobis
quam
tiner
det. C
Et illa
atten
do. F
part
hoc
spice
& (u
solun
sanct
Et qu
reijci
sue te
quia d
des cu
les uu
So
circu
nem
uoca
per
Am
pore

bes, fortes dei illis commissæ, greges CHRISTI, qui idē solus est pastor bonus, pastor ille uerus, princeps pastorum, & paterfamilias tanto ceteris melior, quanto homine deus, qui pastores coacte pascentes non uult, & quid eos uellet, quando ne terreni quidē tales uellent: neq; mercenarios, qui turpiter lucro inhiantes, ex grege domini sui solum lucrum quærant: neq; eos qui quæ domini sunt, sua faciant, dominium & tyrannidem in gregem exercent: qui omnes non spirituales pastores, sed carnales sunt lupi, sese spirituales mentientes, in quos & ipse uerus pastor se uere animaduertet, præcipitaturus tandem eos in ultimum mortis æternæ supplicium. Sapientes igitur h̄ erunt qui prædictam Petri suscipient adhortationem, non tanquā ab homine, sed à spiritu CHRISTI, sicuti uere est, uere pronuncia tam. *Vicesima prima:*

34 Similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes enim inuicem humilitatem insinuate: quia dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.] Præcedens exhortatio fuit de senioribus, id est presbyteris & episcopis, præsens, est de iunioribus, qui siue sint diaconi, quorum officium erat ministrare episcopis, & pijs intendere officijs ab eo ordinatis, siue sint neophyti, qui ad fidei doctrinā adducuntur, merito iubet illos episcopis subditos esse, & sanctis ipsorum parere iussis. Est etiam & de omnibus alijs, omnes, alius alij, ut par est, per charitatem & christianam humilitate in sint subiecti, profundam spiritus humilitatem præ se ferentes, quia scriptum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiā. Et hi sunt humiles spiritu, sicut illi, spiritu superbiam inflati. *Vicesima secunda:*

Iaco. 4.

35 Humiliamini igitur sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis, omnem sollicitudinem uestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis.] Hæc humilitas spiritus, quæ ad omnes tam episcopos, quàm diaconos, quàm neophytos, & reliquos omnes, cuiuscunq; status sint aut conditionis pertinere debet, sola dei contemplatione, & immensæ eius potētiam & maiestatis pendet. Quæ autē humana respicit, potius assentatio, simulatio, quàm humilitas est. Et illa, non hac nos iubet Petrus humiliari, imò semper esse humiles, deū semper attendendo, & nunquam ipsum præ oculis in omni aut uerbo aut facto nō habendo. Et qui se hoc modo humiliat, exaltabuntur à deo in tempore uisitationis, siue particularis exitus nostri ex hoc mundo, siue in extremo iudicio. Verum non ad hoc se humiliare debent qui se humiliant ut exaltentur, nam solū deum, non se respicere debent: sed quia tantæ potētiam, tantæ maiestati, omnis uel profundissima, & (ut ita dicam) si fieri posset abyssalis debetur humilitas, sine qua nō exaltat, qui solum sua gratia, bonitate & uoluntate exaltat quicquid exaltat: quia sic est eius sanctum beneplacitum, ut qui se exaltat humilietur, & qui se humiliat exaltet. Et qui se uere & profunde humiliant, omnem curam & sollicitudinē suam in deū reijciunt, ab eo in omnibus pendentes qui potentissimus est, siue ea spiritualia sint, siue terrena, quia eius sunt, & ab eo sunt omnia. Et id quidem non ab re faciunt, quia deo de omnibus, & maxime de huiusmodi qui uere fideles sunt, filij & hæredes cura est. Quid enim ditissimo, optimo, potentissimo patri non fiderent? Et tales uult Petrus esse uere humiles, talesq; sunt humiles spiritu. *Vicesima tertia:*

Matth. 23.

36 Sobrii estote & uigilate, quia aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Cui resistite, fortes in fide, sciētes eandem passionem ei quæ in mundo est, uestre fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui uocauit nos in æternam suam gloriam in CHRISTO IESU, modicum passos ipse perficiet, consummabit, solidabitq;. Ipsi gloria, & imperium in secula seculorum. Amen.] Hæc exhortatio ad omnes pertinet fideles, etsi maxime ad eos qui tempore persecutionum erant, scribatur, quale fuit tempus Petri, & quod ferme ad

regnum usq; Constantini sequutum est, quos sobrios, temperatos, & castos corpore & mente esse iubet, quod facit spiritus fidei, quodq; ad fidem pertinet, & erga deum uigiles & attētos, quod maxime in oratione fieri debet. *Matth. 26.* Vigilate (inquit dominus) & orate, ne intretis in tentationem. Et quæ enim sobrietas, temperātia, & castitas corporis & mentis maior ea quam parit uerbum dei, doctrīna euangelij, doctrīna fidei per spiritum CHRISTI: quæ quidē fides CHRISTI, quamdiu inconcussa & inuiolata seruetur, facit nos CHRISTI uirgines. *2. Corinth. 11.* Despondi em̄ uos (inquit apostolus) uni uiro uirginem castam exhibere CHRISTO. Ut enim integritas & incorruptio corporis, est corporis uirginitas: sic integritas & incorruptio fidei, est mentis uirginitas. Vigilantia autem in fide & operibus fidei ad custodiam nostri nos tutos facit, & oratio ad deum auxilium desuper impetrans, nos defendit. Nec abs re sobrios & uigiles nos esse oportet, & magna ad hoc ipsum nobis incumbit necessitas, quia aduersarius noster diabolus non dormit, neq; dormitat, sed uigilans & sauiens ad prædam tanquā leo rugiens circuit & obambulat, ut si quem inueniat dormientem in peccatis, aut ociosum, aut fide lapsum, debilem, infirmum, incautum, & auxilio desuper destitutum, deglutiat, deuoret, absorbeat: ad quam quidem sobrietatem uigilantiam, & fidei integritatē uiolantandam, omnibus insidijs & molitionibus tentat, & ad quam olim extinguendā, omne persequutionum genus excitabat. Sed quid illis aduersus huiusmodi maligni molitiones & persequutionum turbines, & earum excitatorem diabolum faciendum? Nihil sanè, nisi quod starent solidi in fide, tanquam immobiles colūnae, diabolo insuperabile fidei suæ scutum obijciantes, & nequaquam persequutionibus succumbentes, cum scirent eas ipsas persequutiones quæ fratres eorum, reliquos uidelicet fideles in mundo premebat, cito finiendas, perficiendas, & cōsummandas. Et ne animo conciderent, ne se respicerent quasi de sua uirtute desperantes, aut in ea confidentes, sed deum omnīs uictoriæ eorum salutis & liberationis autorem. Deus autem (inquit) omnīs gratiæ, qui uocauit nos in æternam suā gloriam in CHRISTO IESU, ipse modicū passos perficiet, cōfirmabit, solidabitq;. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen. Etsi quandoq; persequutiones uisibilium hostium aduersus fideles non excitet dæmon, quanquam difficile est ut aduersus eos qui eiusmodi sunt, non excitet, nisi superiore potentia quæ dei est ligatus sit; si (inquam) non excitet, non putemus tamen eum dormire, & non circuire & obambulare iugiter, quærendo quos deuoret. Et quia multos, non ut par est sobrios, multos dormientes & incautos inuenit, multo quoque plures illo tempore deuorat quàm olim. Quare maxime nobis opus est, ut sobrii simus, ut uigilemus, ut fide solidi, insuperabili fidei scuto resistamus diabolo, & nouis bellis eius quæ bella non uidentur, sed crudeliora sunt omnibus persequutionibus, scilicet avaritiæ quæ omnimoda seculi est idololatria, ambitioni, simulationi, quibus uniuersus CHRISTI opprimitur orbis, fides incestatur, uigilantia sopitur, et omnīs oratio & deuotio quæ ad solum deum respicere debet extinguitur: neque ex nobis ipsis qui nihil sumus, nisi peccatum quantum est ex nobis, qui nihil possumus, sed ex deo hanc expectemus uictoriā, hanc defensionem nostram, quicunq; etiam & quantumcunq; uigilans, uictor euaserit. Illi ergo soli qui sua sola bonitate nos uocauit in CHRISTO IESU, & uincit in uincētib; honor, gloria & imperium in infinita seculorū secula. Amen. Sic in laude & gratiarum actione finiens Petrus, quo ad præcipuas eius partes suam epistolam: nunc per quem epistolam misit ad uarias hinc inde dispersas ecclesias aperit, dicens:

37

Per Syluanum fidelem fratrem uobis, ut arbitror, breuiter scripsi, obsecrās & contestans hanc esse ueram gratiā dei, in qua & statis.] Syluanus & Timotheus comites

comites erant Petri & Pauli, & ubi oportebat, ad fidelium ecclesias, & ad earum confirmationem erant fideles tabellarij. Et contestatur illis ecclesijs Petrus, fidē CHRISTI in qua stabant, ueram esse dei gratiam & donum desuper, quod etiam omne excellit donum, ne quid sibi tribuerent, sed totum gratiæ & misericordiæ CHRISTI referret acceptum. Quas & obsecrat & hortatur quantum potest ut apostolus, & à deo ad uerbum ipsius fideliter annunciandum missus, ut in illa uera & admirabili dei gratia, doctrinæq; euangelica stent. Et tandem epistolæ finem faciens, in salutatione & sua & ecclesiæ cui in persona præerat, & in sancta imprecatione suam terminat epistolam, sic inquit:

38. Salutat uos ecclesia quæ est in Babylone collecta: & Marcus filius meus. Salutate inuicem in osculo sancto. Gratia uobis omnibus qui estis in CHRISTO IESU. Amen.] Per Babylonem, eum Romam intelligere uolunt: sic eam in spiritu nuncupando, & conditionem illius tempestatis exprimendo, mundi huius habenas, male aurigante Nerone. Siquidem Babylon confusionem sonat. Faxit deus, ut temporibus nostris CHRISTVM uere agnoscendo, ipsa neq; nomen sibi retineat, neq; nominis quicquam applaudat, sed sit noua Hierusalē, ciuitas sancta, latus aquilonis, ciuitas regis magni. Vbicunque sanè CHRISTVS non regnat, ubi solus deus non colit, ubi fides & spiritus fidei non agit, Babylon est: ibi rex Babylonis lucifer, qui de cœlo cecidit, regnat. Marcus ille, est Marcus euangelista, est qui & creditur ex historiæ antiquitate euangelium Romæ scripsisse. Satis nobis est ut credamus scripsisse euangelium, ad id ipsum spiritu eum impellentem: ubi autem alioqui, deo sit relictum, quem appellat Petrus filium: quia (ut uerissimile est) eum genuerat & acquisierat CHRISTO. Apud cuius matrē tempore persecutionis Herodis, ut Act. 12. scribitur, multi fidelium se recipiebant. Saluatio in osculo sancto, in osculo puro & spirituali, & nihil carnale habente, quod significat unionē, coniunctionemq; in illibata fide, quod & indicium est unitatis & pacis aternæ, quam & subinde eis omnibus imprecatur Petrus qui in Christo fideles sunt. Quales ad suam quidem gloriam, huius pacis & gratiæ participes nos faciat pater domini nostri IESV CHRISTI, cui est omnis potestas in cœlo & in terra, cui insuper cū filio eius domino nostro, & spiritu sancto omnis honor, decus, imperium & gratiarum actio in secula seculorum. Amen.

COMMENTARIJ IN EPISTOLAM CANONICAM PETRI
priorem ad honorem domini nostri Iesu Christi, finis.

EPISTOLA BEATI

PETTI APOSTOLI SECUNDA.

CAPVT PRIMVM.

ANNOT.

[IMON] Petrus seruus & apostolus IESV CHRISTI, his qui coequalē nobiscum sortiti sunt fidē in iustitia dei nostri & saluatoris IESV CHRISTI: gratia uobis & pax adimpleat in cognitione dei & Christi Iesu domini nostri. [Quo modo omnia no

Simeon, σιμων.

Sicut omnia nobis diuina potestas eius, quæ ad uitam & pietatē

K